

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**TAARIFA YA MWAKA YA SHUGHULI ZA KAMATI YA KUDUMU
YA BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA, KILIMO NA MIFUGO
KWA MWAKA, 2023**

[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za
Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023]

Ofisi ya Bunge,
Mtaa wa Makole
S.L.P 941
41105 **DODOMA**

FEBRUARI, 202

YALIYOMO

YALIYOMO	i
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA	1
1.1 Utangulizi.....	1
1.2 Muundo wa Taarifa	1
1.3 Msingi wa Utekelezaji wa Shughuli za Kamati.....	1
1.4 Njia na Mbinu Zilizotumika	3
SEHEMU YA PILI	4
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA.....	4
2.1 Maelezo ya Shughuli.....	4
2.1.1 Bajeti za Wizara zilizo chini ya Kamati	4
2.1.2 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo	5
2.1.3 Kupokea Taarifa za utekelezaji wa Maazimio	6
2.1.4 Kushughulikia Mikataba ya Kimataifa	8
2.1.5 Uchambuzi wa Taarifa za Utendaji	9
2.2 Uchambuzi wa Matokeo ya Shughuli zilizotekelezwa na Kamati	9
2.2.1 Mafanikio na Changamoto katika Sekta ya Viwanda na Biashara	10
2.2.2 Mafanikio Na Changamoto Katika Sekta Ya Kilimo...	30
2.2.3 Mafanikio na Changamoto katika Sekta ya Mifugo na Uvuvi.....	56
SEHEMU YA TATU	67
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	67
3.1 Maoni ya Jumla	67
3.2 Mapendekezo	69
3.2.1 Changamoto za Vituo Vya Mipakani (OSBP).....	69
3.2.2 Mfumuko wa Bei Nchini.....	69
3.2.3 Upungufu wa Sukari nchini	70
3.2.4 Upungufu wa Malighafi za uzalishaji wa mafuta ya kula nchini	70
3.2.5 Matumizi ya Viuatilifu Nchini.....	71
3.2.6 Wakala wa Mbegu za Kilimo - ASA.....	72
3.2.7 Uzalishaji na Usambazaji wa Mbolea Nchini.....	73

3.2.8 Umwagiliaji	74
3.2.9 Ushirika	74
3.2.10 Changamoto za Wakandarasi na Wataalamu Elekezi	75
3.2.11 Uhuishaji wa Sera, Sheria na Kanuni Mbalimbali Zinazotumika katika Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo, Mifugo na Uvuvi	79
3.2.12 Kampuni ya Mbolea – TFC.....	76
3.2.13 Usimamizi wa Rasilimali za Uvuvi na Ukuzaji Viumbe Maji Nchini	77
3.2.14 Mchango Mdogo wa Sekta ya Mifugo	78
SEHEMU YA NNE	80
4.0 HITIMISHO NA KUFUNGA HOJA	80
4.1 Hitimisho	80
4.2 Hoja..	82

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya mwaka ya shughuli za Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo kwa Kipindi cha Kuanzia Februari, 2023 hadi Januari, 2024. Taarifa hii inahusu shughuli mbalimbali zilizotekelezwa na Kamati katika kipindi cha mwaka mmoja.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, taarifa hii imeundwa na sehemu nne kama ifuatavyo: -

- (i) Sehemu ya kwanza inahusu utangulizi na maelezo ya shughuli za Kamati, Muundo wa Taarifa msingi wa utekelezaji wa shughuli za Kamati, na mbinu na njia zilizotumika pamoja na orodha ya shughuli zilizotekelezwa kwa kipindi cha mwaka mmoja;
- (ii) Sehemu ya pili inafafanua shughuli zilizotekelezwa na uchambuzi wa yaliyojitokeza wakati wa utekelezaji ikiwa ni pamoja na mafanikio na changamoto zilizojitokeza;
- (iii) Sehemu ya tatu inatoa maoni ya jumla na mapendekezo ili kuliwezesha Bunge kufanya maamuzi; na
- (iv) Sehemu ya nne inatoa hitimisho na kutoa hoja ili Bunge liweze kujadili na kufanya maamuzi.

1.3 Msingi wa Utekelezaji wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, msingi wa utekelezaji wa shughuli za Kamati unatokana na Ibara ya 8 (1) (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 ambayo inaeleza kuwa lengo kuu la

Serikali ni ustawi wa wananchi wake. Aidha, Ibara ya 63(2) ya Katiba imelipa Bunge jukumu la kuisimamia na kuishauri Serikali kwa niaba ya Wananchi.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kifungu cha 6(1) cha nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, Kamati imepewa jukumu la kusimamia shughuli za Wizara ya Viwanda na Biashara, Wizara ya Kilimo pamoja na Wizara ya Mifugo na Uvuvi. Katika kutekeleza jukumu hilo, Kamati ina wajibu wa kufanya masuala mbalimbali yaliyoainishwa katika Kifungu cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge ambayo ni: -

- (i) Kushughulikia Bajeti za Wizara inazosisimamia;
- (ii) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya Wizara inazosisimamia;
- (iii) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila Mwaka za Wizara hizo; na
- (iv) Kufuatilia Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara hizo.

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Januari, 2023 hadi Februari, 2024 Kamati ilitekeleza shughuli zifuatazo: -

- (i) Kupokea na kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Wizara hizo pamoja na taasisi zake.
- (ii) Kutembelea na kukagua Miradi ya Maendeleo inayotekelezwa na Wizara inazosisimamia;
- (iii) Kuchambua Utekelezaji wa Bajeti ya Mwaka 2022/2023 na Makadirio ya Bajeti ya Mwaka 2023/2024 za Wizara inazosisimamia;
- (iv) Kujadili taarifa za Utekelezaji wa Bajeti za Wizara inazosisimamia kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai – Desemba, 2023);

- (v) Kufuatilia Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na taarifa ya Mwaka ya Kamati iliyowasilishwa Mwezi Februari, 2023

1.4 Njia na Mbinu Zilizotumika

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Masharti ya Kanuni ya 142 ambayo pamoja na mambo mengine inataka kubainisha njia au mbinu zilizotumika. Naomba kulijulisha Bunge kuwa Kamati ilitumia njia na mbinu zifuatazo: -

- (i) Kufanya vikao na Wizara inazosisimamia kwa ajili ya kupokea na kujadili taarifa za utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo na Taasisi zake;
- (ii) Kufanya ziara kwa lengo la kuona hali halisi ya utekelezaji wa shughuli mbalimbali za Wizara na Taasisi zake;
- (iii) Kupokea, kujadili na kufanya uchambuzi wa taarifa mbalimbali, ikiwemo taarifa za utekelezaji wa Bajeti za Wizara kwa Mwaka 2022/2023 pamoja na makadirio ya mapato na matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- (iv) Kushiriki mafunzo na semina mbalimbali kwa lengo la kujifunza na kubadilishana uzoefu na Wizara, Mashirika ya Umma, Taasisi Binafsi na wadau wengine katika Sekta zinazosimamiwa na Kamati hii; na
- (v) Kufanya majumuisho ya masuala yaliyobainika kwenye vikao wakati wa majadiliano ili kuorodhesha mambo makuu ya kutolewa maoni na ushauri.

Mheshimiwa Spika, lengo la kutumia mbinu hizi tofauti ni kuwawezesha wajumbe wa Kamati kupata ufahamu wa kutosha katika maeneo wanayoyasimamia na kuishauri Serikali. Naliomba Bunge lako tukufu lipokee na kuijadili Taarifa hii kwa kuzingatia ufanisi wa njia na mbinu zilizotumika.

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA

2.1 Maelezo ya Shughuli

Mheshimiwa Spika, Kama inavyofahamika, Kamati hii ni miongoni mwa Kamati kumi na moja za kisekta na inasimamia shughuli za umma kwenye sekta tatu: Sekta ya Viwanda na Biashara, Sekta Kilimo na Sekta ya Mifugo na Uvuvi. Kwa mpangilio wa Wizara, Sekta hizo zipo chini ya Wizara ya Viwanda na Biashara, Wizara ya Kilimo na Wizara ya Mifugo na Uvuvi mtawalia.

Mheshimiwa Spika, ili kuhakikisha masharti ya Kifungu cha 7(1) cha nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge yanazingatiwa, Kamati ilipanga na kutekeleza shughuli zifuatazo: -

2.1.1 Bajeti za Wizara zilizo chini ya Kamati

Mheshimiwa Spika, Miongoni mwa majukumu ya Kamati hii ni kushughulikia Bajeti za Wizara zilizo chini yake. Kwa msingi huo, tarehe 21 - 30 Machi, 2023, Kamati ilichambua bajeti za Wizara inazosisimamia kwa mujibu wa Kifungu cha 7 (1) (a) - (d) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge. Matokeo ya uchambuzi huo yaliwasilishwa Bungeni tarehe 2 - 9 Mei, 2023, wakati wa vikao vya Mkutano wa Kumi na Moja wa Bunge.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuwa Bajeti ya Wizara hizo kwa mwaka wa fedha 2023/2024 bado ipo katika hatua za utekelezaji wake, Naomba kulijulisha Bunge kuwa ufuatiliaji wa bajeti hizo unaendelea, na kwamba maoni na ushauri kuhusu utekelezaji utatolewa kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (5) ya Kanuni za Bunge.

2.1.2 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Tarehe 14 - 19 Machi, 2023 Kamati ilitembelea na kukagua miradi sita (6) iliyotekelezwa na Wizara hizi pamoja na taasisi zilizo chini yake kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (4) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari, 2023. Miradi hiyo ni:-

- (i) Mradi wa Ujenzi wa Bwawa la Matekwe;
- (ii) Mradi wa Ujenzi wa Bandari ya Uvuvi ya Kilwa;
- (iii) Mradi wa Jengo la TIRDO;
- (iv) Mradi wa Uimarishaji wa Idara ya Uhandisi kwa kununua vifaa vya upimaji ubora bila kuharibu (Non-Destructive Testing);
- (v) Mradi wa Kiwanda cha Kuzalisha Viuadudu (Tanzania Biotech Products Ltd. – TBPL), Kibaha; na
- (vi) Mradi wa Kudhibiti Sumukuvu Nchini.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini kuwa, miradi hiyo ikitekelezwa kwa ufanisi, itasaidia kuboresha maisha ya watanzania na kuongeza ustawi wa wananchi. Ikiwa hivyo, lengo kuu la Serikali kwa mujibu wa Ibara ya 8 (1) (b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania litakuwa limefanikishwa. Aidha, ahadi waliyopewa wananchi katika aya za 37, 40, 47 na 49 za Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi ya Mwaka 2020 zitakuwa zimetimizwa.

Mheshimiwa Spika, Masharti ya kifungu cha 7(1) (d) kikisomwa kwa pamoja na kifungu cha 6(1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, nayo yalizingatiwa. Kamati ilitembelea mikoa nane (8) ya Dodoma, Dar Es Salaam,

Tabora, Arusha, Iringa, Mbeya, Kagera na Mwanza. Ziara hizo ziliwezesha Kamati kufuatilia masuala yafuatayo: -

- (i) Kukagua utekelezaji wa Miradi ya Umwagiliaji ili kujiridhisha na juhudi za Serikali za kuachana na kilimo cha kutegemea mvua;
- (ii) Utendaji wa Shirika la Viwango (TBS) ili kuona namna linavyotekeleza majukumu yake katika kuhakikisha linadhibiti ubora;
- (iii) Kujionea utekelezaji wa shughuli za Chuo Cha Elimu ya Biashara (CBE) Kampasi ya Mwanza; na
- (iv) kutembelea Kituo cha pamoja cha Mpakani - Mutukula (*Mutukula One Stop Center*) - Kagera ili kuona utekelezaji wa majukumu ya Wakala wa Vipimo (WMA) hasa upatikanaji wa huduma katika dirisha moja.

2.1.3 Uchambuzi wa Taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge

Mheshimiwa Spika, Ili kulisaidia Bunge kufuatilia maazimio yake, Kamati ilipokea na kuchambua taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge yaliyotokana na Taarifa ya Mwaka 2023 ya Shughuli za Kamati hii. Naomba kulijulisha Bunge kuwa, uchambuzi huo ulionesha hatua zilizofikiwa katika utekelezaji wa maazimio hayo. Hatua hizo zinajumuisha baadhi ya maazimio kuwa yametetelezwa kikamilifu, mengine yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji wake. Mchanganuo wa hatua za utekelezaji ni kama ifuatavyo: -

(a) Sekta ya Viwanda na Biashara

Mheshimiwa Spika, Bunge lilitoa Maazimio nane (8) kwa Wizara ya Viwanda na Biashara kutokana na Taarifa ya iliyokuwa Kamati ya Bunge ya Viwanda, Biashara na Mazingira. Taarifa

ya utekelezaji imeonesha kuwa Maazimio manne (4) kati ya nane (8) yametekelezwa kwa kiwango cha kuridhisha na manne (4) utekelezaji wake bado unaendelea.

Mheshimiwa Spika, Mfano wa azimio ambalo utekelezaji wake bado unaendelea linahusu Utekelezaji wa Miradi ya Kimkakati ya Liganga, Mchuchuma na Mradi wa Magadi Soda Engaruka. Taarifa ilionesha kuwa Serikali inaendelea kutekeleza azimio hilo. Kwa hatua hiyo, Kamati inampongeza Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, kwa kutoa **shilingi bilioni 15.4** kwa ajili ya kulipa fidia na riba Wananchi waliopisha Mradi wa Liganga na Mchuchuma.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na pongezi hizo, Kamati inasisitiza kuwa bado kuna umuhimu wa Serikali kuhakikisha kwamba, suala la mwekezaji linafikia muafaka ili mradi huu uanze utekelezaji mapema iwezekanavyo.

(b) Sekta ya Kilimo

Mheshimiwa Spika, Sekta hii ilikuwa na maazimio manne (4) ambayo kwa kiasi kikubwa utekelezaji wake unaendelea. Kwa mfano, Azimio lililohusu kuongeza uzalishaji, usafirishaji na mauzo ya mazao ya bustani linaendelea kutekelezwa. Taarifa ya utekelezaji ilionesha kuwa, changamoto ya mashamba ya kilimo yakiwemo mashamba ya maua ya Arusha yaliyofungwa imetatulwa kwa kiasi kikubwa. Aidha, Serikali imeanzisha Mamlaka ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (*Cereal and Other Produce Authority*) ambayo itasimamia mazao ya Bustani pamoja na mazao mengine.

(c) Sekta ya Mifugo na Uvuvi

Mheshimiwa Spika, Sekta hii ina maazimio nane (8) ambayo yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji.

Kwa mfano, Azimio linalohusu uimarishaji wa mifumo ya ufuatiliaji na tathmini katika utekelezaji wa Mradi linaendelea kutekelezwa. Jambo hilo kwa kawaida ni endelevu katika miradi. Aidha, Kamati ilijulishwa kuwa Serikali imeendelea kuimarisha mifumo ya ufuatiliaji na tathmini na tayari imeanzisha kitengo kipya cha ufuatiliaji wa tathmini ili kuimarisha utekelezaji na usimamizi wa miradi;

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua iliyofikiwa ya kuanza kuimarisha mifumo ya ufuatiliaji na tathmini kwa kuanzisha muundo mpya wa Kitengo cha Ufuatiliaji na Tathmini kitakachosaidia kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa Miradi. Hata hivyo, bado kuna umuhimu kwa Serikali kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa miradi ili itekelezwe kikamilifu.

2.1.4 Kushughulikia Mikataba ya Kimataifa

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa **Kanuni ya 108 (1)** ikisomwa pamoja na **kifungu cha 7(1) (b)** cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, Kamati ilishughulikia **Azimio la Bunge la Kuridhia Itifaki ya Biashara ya Huduma ya Jumuiya ya Maendeleo Kusini Mwa Afrika ya Mwaka 2012 (SADC Protocol on Trade in Services, 2012)**. Matokeo ya shughuli hiyo ni Maoni na Ushauri wa Kamati yaliwasilishwa Bungeni tarehe 31 Agosti, 2023 wakati wa Mkutano wa Kumi na Tatu wa Bunge.

2.1.5 Uchambuzi wa Taarifa za Utendaji

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Januari, 2023 hadi Januari, 2024, Kamati ilipokea na kuchambua taarifa za taasisi ishirini na moja zilizo chini ya Wizara inazosisimamia. Lengo lilikuwa ni kufuatilia shughuli za umma chini ya taasisi hizo na kujiridhisha iwapo zinasaidia katika lengo la kuwezesha maisha bora kwa kila mtanzania na ustawi wa watu kwa ujumla. Uchambuzi wa taarifa hizo, ulifanyika kwa kuoanisha maudhui, hali halisi na matarajio ya wananchi katika Sekta hizo.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulijulisha Bunge lako Tukufu kuwa, utaratibu wa kupokea na kujadili taarifa kutoka Serikalini uliwezesha Kamati kulisaidia Bunge kutekeleza majukumu yake ya kuisimamia Serikali kwa mujibu wa Ibara ya 63 (2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Hata hivyo, bado kuna umuhimu wa kuzisisitiza Wizara ziendeleo kutoa taarifa za kina zinazohitajika kwenye Kamati za Bunge kwa wakati ili kutimiza dhana ya uwazi na uwajibikaji Bungeni. Iwapo Taarifa zitawasilishwa kwa kuchelewa zitawanyima Wajumbe fursa ya kufanya uchambuzi wa kina na kuathiri tija ya uchambuzi.

2.2 Uchambuzi wa Matokeo ya Shughuli zilizotekelezwa na Kamati

Mheshimiwa Spika, Baada ya kuelezea shughuli hizo, sehemu hii ya Taarifa inaonesha uchambuzi wa kina wa yaliyojitokeza na kubainisha ubora na dosari. Lengo ni kuhakiki shughuli za umma zilizotekelezwa katika Sekta zinazosimamiwa na Kamati hii kwa kuzingatia matarajio ya wananchi. Naomba kulijulisha Bunge matokeo ya uhakiki yanayoonesha mafanikio na changamoto kwa kila Sekta kama ifuatavyo: -

2.2.1 Mafanikio na Changamoto katika Sekta ya Viwanda na Biashara

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Viwanda na Biashara ni chimbuko la maendeleo ya haraka ya nchi mbalimbali. Sekta hii imekuwa mhimili mkuu wa kutegemewa kwa ajili ya kuongeza thamani ya malighafi, kutoa ajira kwa wananchi, kuongeza mapato ya Serikali pamoja na fedha za kigeni na kuongeza na kuboresha sayansi na teknolojia ambayo yote kwa pamoja yanasababisha ukuaji wa uchumi na ustawi wa wananchi.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa taarifa umeonesha mafanikio na changamoto katika utekelezaji wa majukumu ya Sekta ya Viwanda na Biashara kwenye Miradi na Taasisi zake kama ifuatavyo:-

(a) Hali ya Sekta Ndogo ya Biashara Nchini

Mheshimiwa Spika, Sekta ndogo ya Biashara nchini imeendelea kuwa nguzo muhimu inayochangia kuinua kipato kwa wazalishaji, wafanyabiashara, kukuza uchumi na kuongeza mapato ya Serikali. Taarifa zilizowasilishwa kwenye Kamati zinaonesha kuwa kwa kipindi cha mwaka 2022, mchango wa Sekta ya Biashara katika Pato la Taifa ulikuwa **asilimia 7.9** upungufu wa **asilimia 0.8** ikilinganishwa na mwaka 2021. Aidha, kasi ya ukuaji wa Sekta ya Biashara ilikuwa **asilimia 3.6** mwaka 2022 ikilinganishwa na asilimia **3.8** mwaka 2021 sawa na upungufu wa **asilimia 0.2**.

Mheshimiwa Spika, Udadisi wa Kamati ulifanikisha upatikanaji wa majibu kwamba, upungufu huo wa mchango katika pato la taifa na ukuaji kupungua, unatokana na migogoro mingi inayoendelea duniani ikiwemo vita ya Urusi na Ukreini. Athari hiyo imeukumba

uchumi mkubwa duniani na ni tatizo kutoka nje ya uchumi wa nchi.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilizowasilishwa kwenye Kamati zimeonesha kuwa Sekta ya Biashara imepata mafanikio yafuatayo: -

- (i) Kuboresha mazingira ya biashara, kuvutia uwekezaji na kusaidia kukuza Sekta mbalimbali za uchumi;
- (ii) Kupitia Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji, Serikali imefanya juhudi za kuboresha taratibu za kufungua biashara nchini.
- (iii) Kufupisha na kusimamia vizuri taratibu za kupata leseni za biashara kupitia Mfumo wa Leseni za Biashara (Business License Registration System) ambapo sasa leseni za biashara zinapatikana kwa njia rahisi na kwa muda mfupi kutoka wastani wa siku 7 hadi 9 hapo awali na kufikia wastani wa kati ya siku 1 hadi 2.
- (iv) Kuimarisha mifumo ya uuzaji na ununuzi wa mazao ya kilimo ikiwemo Soko la Bidhaa, Stakabadhi za Ghala, Minada na Kilimo cha Mkataba. Katika kipindi hicho, mazao ya kahawa na kakao yaliuzwa kupitia mifumo ya minada na Soko la Bidhaa na mazao ya korosho na mbaazi yaliuzwa kupitia Mfumo wa Stakabadhi za Ghala.
- (v) Mazao ya mahindi na mchele yaliuzwa kupitia mfumo wa soko huria na mfumo wa kilimo cha mkataba ulitumika kwenye mazao ya chai, tumbaku, alizeti, pamba na kahawa.
- (vi) Kuimarika kwa bei ya baadhi ya mazao ya kilimo katika soko la ndani.

- (vii) Kufungua soko la zao la parachichi katika nchi ya China na soko la korosho zilizobanguliwa katika nchi ya Marekani.
- (viii) Kusaini na kuridhia Mkataba wa Eneo Huru la Biashara la Afrika (AfCFTA) kwa lengo la kuchochea ukuaji wa uchumi na biashara baina ya nchi wanachama (Intra-African Trade);
- (ix) Kuongezeka kwa mauzo katika Soko la AGOA kwa mwaka 2021 kutoka kwa Dola za Marekani milioni 39.1 mpaka Dola za Marekani milioni 74.6 kwa mwaka 2022, sawa na ongezeko la asilimia 90.8;

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa juhudi za kuendelea kuweka mazingira mazuri ya kibiashara ndani na nje ya nchi. Hata hivyo, zipo changamoto mbalimbali zinazoikabili Sekta ya Biashara nchini kama ifuatavyo:-

- (i) Uwepo wa Sera na Sheria zilizopitwa na wakati. Hali hii inapelekea kupunguza ufanisi kwa kutokidhi mahitaji ya sasa. Mfano wa Sera na Sheria hizo ni pamoja na Sera ya Maendeleo Endelevu ya Viwanda (1996), Sera ya Taifa ya Biashara (2003), Sera ya Viwanda Vidogo na Biashara Ndogo (2003) na Sera ya Masoko na Bidhaa za Kilimo (2008), Sheria ya Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania Sura ya 159, Sheria ya Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (Sheria Na. 4 ya mwaka 2009), Sheria ya Shirika la Kuhudumia Viwanda Vidogo Sura ya 112, Sheria ya Vipimo Sura ya 340, na Sheria ya Leseni za Biashara Sura ya 208.
- (ii) Uhaba wa fedha za kigeni ambao unaathiri moja kwa moja Sekta ya Biashara nchini;

- (iii) Uwepo wa wafanyabiashara wengi wadogo wasio rasmi kwenye Sekta ya biashara nchini;
- (iv) Uzalishaji bidhaa hususani za kilimo ambazo hazizingatii ubora na mahitaji ya soko la kimataifa;
- (v) Ugumu wa upatikanaji wa mitaji kutokana na riba kubwa na masharti magumu toka taasisi za kifedha;
- (vi) Kukosekana kwa miundombinu ya kuhifadhia bidhaa zinazoharibika (Cold rooms) kwenye maeneo ya masoko, viwanja vya ndege na bandarini;
- (vii) Uwepo wa tozo nyingi za biashara zinazotozwa na Mamlaka mbalimbali za Serikali kama vile tozo ya service levy, OSHA, Zimamoto, tozo ya afya n.k.;
- (viii) Miundombinu isiyo rafiki kwenye masoko hususan kwenye Halmashauri;
- (ix) Kukosa masoko ya uhakika kwa bidhaa zinazozalishwa; na
- (x) Ukosefu wa dhamana kwa ajili ya kuomba mkopo toka taasisi za kifedha na gharama za mkopo zisizo rafiki hasa kwa wafanyabiashara wadogo;

Mheshimiwa Spika, ni rai ya Kamati kuwa, Serikali iendelee na kukamilisha zoezi la kufanya mapitio ya Sera na Sheria zake za kisekta ili ziendane na mabadiliko ya kimaendeleo yaliyofikiwa tangu kutungwa kwake.

(b) Hali ya Viwanda Nchini

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Viwanda na Biashara ina jukumu kuu la kusimamia, kuendeleza na kuweka mazingira bora ya ukuaji endelevu wa Sekta ya Viwanda nchini. Katika uchambuzi wake Kamati imebaini mafanikio mbalimbali kama ifuatavyo: -

- (i) Serikali imefanikiwa kuanzisha Kongani ya Viwanda Kwala Mkoani Pwani;
- (ii) Serikali imefanikiwa kuanzisha Kongani ya kisasa ya Viwanda Chalinze Mkoani Pwani;
- (iii) Serikali imeviwezesha viwanda vya Kilimanjaro Machine Tools (KMTC) cha kutengeneza vipuri vya mashine mbalimbali na Tanzania Biotech Products Limited (TBPL) cha kuzalisha dawa za viuadudu na viuatilifu ambapo uzalishaji unaendelea;
- (iv) Serikali imefanikiwa uandaaji wa michoro ya majengo ya kiwanda cha kisasa cha vifaa tiba;
- (v) Serikali imeendelea kutoa ushauri wa kitaalamu na tafiti mbalimbali viwandani;
- (vi) Serikali imefanikiwa kuendeleza tafiti na teknolojia mbalimbali za kuendeleza Sekta ya Viwanda nchini;

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa, mchango wa shughuli za uzalishaji bidhaa viwandani katika Pato la Taifa ulikuwa **asilimia 7.1** mwaka 2022 ikilinganishwa na **asilimia 7.2** mwaka 2021. Vilevile, Hali halisi ya kiwango cha ukuaji wa shughuli za uzalishaji bidhaa viwandani kilikuwa **asilimia 4.2** mwaka 2022 ikilinganishwa na **asilimia 4.8** mwaka 2021.

Kamati ilielezwa sababu za kupungua kwa kasi ya ukuaji kulitokana na kuongezeka kwa gharama za uzalishaji wa bidhaa, kulikosababishwa na kuongezeka kwa bei za malighafi kutoka nje ya nchi hususani bidhaa za petroli kulikochangiwa kwa kiasi kikubwa na athari za vita inayoendelea baina ya Urusi na Ukraine. Aidha, uchambuzi ulionesha kuwa, mapato yaliyotokana na uzalishaji bidhaa viwandani yalifikia **Shilingi**

bilioni 25,034.5 mwaka 2022 ikilinganishwa na **Shilingi bilioni 22,758.7** mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi zaidi ulionesha kwamba, yapo mafanikio katika uzalishaji viwandani. Pamoja na hayo, ilibainika kuwepo kwa changamoto kwa kila bidhaa. Kwa mfano, katika uzalishaji wa sukari nchini viwanda vilitarajiwa kuzalisha si chini ya tani 630,000 ambazo ni mahitaji kwa mwaka. Hali halisi ilionesha kuwa, uwezo wa viwanda kuzalishaji sukari nchini kwa msimu wa mwaka 2022/2023 ulikuwa tani 456,019.73 ikiwa ni upungufu kwa tani 173,980.27 sawa na upungufu wa asilimia 27.62%.

Mheshimiwa Spika, Udadisi ulidhihirisha kwamba, upungufu huo wa sukari unatokana na uchache wa viwanda vya kuzalisha sukari pamoja na baadhi ya viwanda kufungwa kikimwemo kiwanda cha TPC. Aidha, sababu nyingine ni mvua nyingi ambazo zinasababisha mambo yafuatayo: -

- (i) Kasi ndogo ya kuvuna miwa inayotokana na uwepo wa mvua kubwa inayoendelea kunyesha nchini; na
- (ii) Ubora wa sukari kwenye miwa kuathiriwa na mvua inayoendelea kunyesha.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Serikali yameonesha kuwa serikali imejipanga kukabiliana na changamoto ya upungufu wa sukari nchini kwa mambo yafuatayo:-

- (i) Kuhamasisha uanzishwaji wa viwanda vipya;
- (ii) Kuchochea na kuongeza uwezo wa viwanda vilivyopo; na
- (iii) Kuhimiza ongezeko la mashamba ya uzalishaji wa sukari.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mikakati ya Serikali ya kutatua changamoto hizi, Kamati ina maoni kuwa, Serikali inapaswa

kuboresha mikakati ya kuwapatia wakulima ruzuku ya mbegu. Kwa kufanya hivyo, wakulima wengi wataweza kuzalisha zaidi na kwa tija kubwa kuliko ilivyo kwa sasa.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilizopo kuhusu uzalishaji wa mafuta ya kula nchini zinaonesha mahitaji halisi ya mafuta kuwa tani 570,000. Ulinganisho na uzalishaji wa mafuta nchini unaonesha kwamba, kiasi kinachozalishwa ni tani 205,000, ambazo ni pungufu ya mahitaji. Udadisi umebainisha kwamba, hali hii ya uzalishaji pungufu ya mahitaji imetokana na uzalishaji mdogo wa mbegu za mafuta unaosababishwa na matumizi ya nyenzo za kizamani zisizokuwa na tija na uduni wa kilimo cha mbegu hizo kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umeonesha kuwa, mikakati ya Serikali kutatua changamoto hiyo ni pamoja na kuongeza uzalishaji wa mbegu bora kupitia ASA; kuongeza na kuimarisha vituo vya uzalishaji; na kuimarisha miundombinu na teknolojia.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa mchango wa uzalishaji wa bidhaa za ndani katika pato la Taifa, Taarifa za Serikali zilionyesha kwamba, mchango wa shughuli za **uzalishaji** wa bidhaa viwandani ulikuwa **asilimia 7.1** kwa mwaka 2022 ikilinganishwa na **asilimia 7.2** mwaka 2021. Aidha, hali halisi ya kiwango cha ukuaji wa shughuli za uzalishaji bidhaa viwandani ilikuwa **asilimia 4.2** mwaka 2022 ikilinganishwa na **asilimia 4.8** mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi uliofanywa na Kamati umebainisha sababu za kupungua kwa kasi ya ukuaji. Miongoni mwa sababu hizo ni kuongezeka kwa gharama za uzalishaji wa bidhaa kutokana na kuongezeka kwa bei za malighafi kutoka nje ya nchi. Ongezeko hilo limegusa bidhaa

za petroli na linatokana na athari za vita inayoendelea baina ya Urusi na Ukraine.

Mheshimiwa Spika, Taarifa pia zinaonesha kwamba mapato yaliyotokana na uzalishaji wa bidhaa viwandani yalifikia **Shilingi bilioni 25,034.5** mwaka 2022 ikilinganishwa na **Shilingi bilioni 22,758.7** mwaka 2021. Katika uchambuzi wake, Kamati imebaini, mafanikio katika uzalishaji viwandani kwa baadhi ya bidhaa, changamoto zilizopo kwa kila bidhaa na mikakati iliyowekwa ya kukabiliana na changamoto hizo. Kwa ujumla changamoto katika Sekta ya Viwanda nchini zinatofautiana kulingana na aina ya kiwanda au aina ya bidhaa.

Mheshimiwa Spika, Changamoto za jumla za uzalishaji wa bidhaa viwandani ni pamoja na: -

- (i) Uchakavu wa miundombinu ya uzalishaji pamoja na uchakavu wa barabara zinazotumika kupeleka malighafi viwandani na kupeleka bidhaa sokoni;
- (ii) Gharama kubwa wanazotozwa wenye viwanda kutoka Mamlaka za udhibiti ambapo Kamati ilifahamishwa kuwa kumekuwa na malalamiko kuwa wenye viwanda wanatozwa gharama kubwa na taasisi za udhibiti hususani OSHA, ambao kila mwaka wanatoza shilingi 75,000 kwa mfanyakazi mmoja na baadhi ya viwanda vina wafanyakazi zaidi ya 3,000;
- (iii) Kukosekana kwa soko la uhakika la umeme wa ziada unaozalishwa na baadhi ya viwanda kwa kuwa TANESCO hailazimiki kununua umeme huo;
- (iv) Kukosekana kwa umeme wa kutosha na wa uhakika kwenye viwanda;

- (v) Kukosekana kwa malighafi stahiki/sahihi ya viwanda vya samaki kumepelekea viwanda vingi vya kuchakata samaki kufungwa nchini;
- (vi) Uzalishaji mdogo wa Mbegu za Mafuta ya kula Nchini unasababisha viwanda kufanya kazi kwa muda mfupi (kati ya miezi miwili au mitatu tu kwa mwaka);
- (vii) Ukosefu wa mitaji kwa wenye viwanda kuwawezesha kununua malighafi ya kutosheleza uzalishaji kwa mwaka mzima;
- (viii) Matumizi ya teknolojia duni za uchakataji na usindikaji wa bidhaa za wajasiriamali wadogo;
- (ix) Ukosefu wa elimu ya usimamizi wa biashara na ujasiriamali;
- (x) Ukosefu wa masoko ya uhakika kwa bidhaa zinazozalishwa viwandani; na
- (xi) Uhaba wa fedha za kigeni za kuagiza vitu muhimu kutoka nje ya nchi.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na juhudi za Serikali za kuendelea kukabiliana na changamoto mbalimbali zinazokabili Sekta ya Viwanda na Biashara, Kamati ina maoni kwamba, kuna umuhimu mkubwa kwa Serikali kuongeza kasi ya utatuzi wa changamoto zinazoikabili Sekta hii.

(c) Utendaji wa Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE) iliyopo chini ya Wizara ya Viwanda na Biashara, ilianzishwa kwa Sheria ya Bunge, Na. 4 ya mwaka 2009 na kupewa jukumu la kukuza na kuendeleza biashara ya

ndani na nje ya nchi ili kuimarisha biashara yenye tija katika maendeleo ya kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilizowasilishwa kwenye Kamati zinaonesha kuwa Mamlaka hiyo imefanikiwa kutafuta masoko, kuratibu matukio mbalimbali ikiwemo programu za utafiti, kongamano, misafara ya kibiashara, maonesho na mikutano ya kuunganisha wazalishaji na wanunuzi kwa lengo la kupata masoko ya bidhaa zinazozalishwa nchini. Kufuatia uratibu huo, Mamlaka ilifanikiwa kuratibu masoko katika nchi 9 za Kenya, Uturuki, Komoro, Saudi Arabia, Oman, DRC, Sudani Kusini, Afrika Kusini na Malawi kwa kushirikisha kampuni takribani 920.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilionesha kuwa, katika muda wa miaka mitano 2018/2019 - 2022/2023 Mamlaka imefanikiwa kufanya yafuatayo: -

- (i) Kuuza Tani 37 za korosho zenye thamani ya Dola za Marekani 202,700 kupitia maonesho yaliyofanyika nchini Afrika Kusini;
- (ii) Kampuni za Tanzania zilifanikiwa kufanya mauzo ya papo kwa papo yenye thamani ya Dola za Marekani 100,000 kwa bidhaa mbalimbali za kilimo na pembejeo pamoja na kupata miadi ya mauzo yenye thamani ya Dola za Kimarekani milioni 20.3 kupitia msafara wa Malawi;

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyopatikana, bado kuna changamoto mbalimbali zinazoikabili Mamlaka hii. Changamoto hizo zinazohitaji kufanyiwa kazi ni kama ifuatavyo: -

- (i) Sheria ya Biashara ya Mwaka 2009 kutoendana na mahitaji ya kisheria kwa wakati huu kwa kuwa imepitwa na wakati. Hali hii inakwamisha shughuli za biashara nchini.

- (ii) Mamlaka ina changamoto ya kushughulikia mazao mengi na kupunguza ufanisi;
- (iii) Mifumo mingi ya biashara mtandao inachangia kudumaza ufanyaji biashara nchini pamoja na kuibuka kwa misafara ya kibiashara isiyofuata taratibu; na
- (iv) Uchakavu wa miundombinu katika Uwanja wa Maonesho wa Mwl. J. K. Nyerere uliopo barabara ya Kilwa Jijini Dar Es Salaam.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na changamoto ya uhaba wa fedha za kigeni (USD) nchini, Kamati inaona kuwa, bado kuna uhitaji wa kufanya tafiti za masoko ya bidhaa zinazozalishwa nchini ili kuongeza uwezo wa kupeleka bidhaa nje ya nchi. Aidha, Serikali isimamie na kuweka mkazo katika kujiimarisha kuuza bidhaa nje ya nchi zaidi kuliko kuingiza bidhaa kutoka nje.

(d) Utekelezaji wa Mikakati Madhubuti ya Kuimarisha Biashara Mtandao (e-commerce)

Mheshimiwa Spika, Biashara mtandao ni utaratibu wa ununuzi au uuzaji wa bidhaa au huduma kwa njia ya kielektroniki. Utaratibu huo unahusisha miamala pasipo kuonana au kuwa katika sehemu moja na unapunguza gharama za ufanyaji biashara. Taarifa zilionyesha kuwa kwa kuzingatia manufaa ya biashara mtandao, mwezi Julai, 2022 Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC) iliandaa na kupitisha mkakati wake wa Biashara Mtandao (*EAC e-Commerce Strategy*).

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwa, Tanzania imeandaa Mkakati wa Biashara Mtandao ambao pamoja na masuala mengine utawezesha wadau wengi nchini kufanya biashara hiyo. Lengo la Mkakati huu ni kuboresha mazingira ya biashara

mtandao na kuwezesha ukuaji wake. Maboresho hayo, yataiwezesha Tanzania kama nchi zingine duniani kunufaika na fursa mbalimbali za kiuchumi zitokanazo na biashara mtandao.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa, biashara mtandao duniani ni kichocheo cha uchumi kutokana na mfumo wake wa ufanyaji kazi. Katika biashara hii, huduma za mtandao (*internet*) na simu (*telephone services*) hutumika na kurahisisha shughuli za kufanya biashara. Aidha, biashara hii huwezesha ulipaji wa kodi kwa namna ya moja kwa moja kupitia mfumo mara baada ya miamala kufanyika. Hali hii inafanikisha madhumuni ya kodi katika uchumi wa nchi.

Mheshimiwa Spika, Baadhi ya nchi zilizoendelea na zinazoendelea zimefanikiwa kiuchumi kutokana na mchango wa biashara mtandao. Nchi hizo ni pamoja na China, ambayo imeuza bidhaa zenye thamani ya Dola za **Marekani bilioni 2,780**. Mauzo hayo ni asilimia 52 ya jumla ya mauzo ya bidhaa zote katika sekta ya biashara. Nchi nyingine ni Marekani iliyouza bidhaa zenye thamani ya **Dola za Marekani bilioni 843**. Mauzo hayo ni asilimia 19 ya mauzo ya sekta ya biashara. Mfano mwingine ni Uingereza yenye mauzo ya **Dola za Marekani bilioni 169**; Japan yenye mauzo ya Dola za Marekani bilioni 144 na Hispania **Dola za Marekani bilioni 37**.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umeonesha kuwepo kwa changamoto mbalimbali zinazoikabili biashara mtandao. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo: -

- (i) Hakuna mfumo wa kiseri na kisheria wa aina moja unaobeba utatuzi wa biashara mtandao;

- (ii) Biashara mtandao kushindwa kutatua changamoto ya malipo kwa biashara ya bidhaa na huduma kutoka nchi nyingine hususan nchi jirani (*cross border payment*);
- (iii) Kuwepo kwa changamoto ya utapeli kwenye biashara mtandao inayowasababishia wananchi kupata hasara;
- (iv) Ukosefu wa vifaa sahihi kwa ajili ya biashara mtandao (*Gadgets*); na
- (v) Changamoto ya upatikanaji wa mikopo kwa ajili kuendeleza Sekta ya Biashara Mtandao.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri kwamba Serikali iendelee kuchukua hatua ili kuimarisha Biashara mtandao ikiwemo kuandaa sheria husika na kuhuisha Sera ya Taifa ya Biashara ya Mwaka 2003, pamoja na Kuhamasisha uwekezaji wa vifaa sahihi vya kielektroniki vinavyohitajika kwenye biashara mtandao.

(e) Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi za Ghala – WRRB

Mheshimiwa Spika, Bodi ya Usimamizi wa Stakabadhi za Ghala (WRRB) ni Taasisi iliyoungwa kwa Sheria Namba 10 ya mwaka 2005 na Marekebisho Kifungu 4 Sura 339 R.E. 2016. Mfumo wa Stakabadhi za Ghala ulianzishwa kwa dhumuni la kukuza juhudi za Serikali kurasimisha mifumo ya masoko iliyopo kwa lengo la kupunguza vipingamizi mbalimbali vinavyokwaza uzalishaji wenye tija na utafutaji masoko kwa bidhaa mbalimbali hususan mazao ya kilimo.

Mheshimiwa Spika, Bodi katika utekelezaji wa majukumu yake imepata mafanikio yafuatayo: -

- (i) Ongezeko la bei za mazao, mapato ya mkulima na mapato ya Serikali kwa wastani wa asilimia 200 kutokana na urasimishaji;
- (ii) Ongezeko la uzalishaji wa mazao kwa wastani wa asilimia 12 kwa mwaka;
- (iii) Kichocheo cha ubora wa mazao yanayofikishwa sokoni;
- (iv) Upatikanaji wa takwimu sahihi za mazao yanayopita kwenye Mfumo wa Stakabadhi za Ghala;
- (v) Ongezeko la mapato ya uhakika kwa Serikali Kuu na Serikali za Mitaa; na
- (vi) Kukuza huduma za fedha vijijini, kufanikisha uanzishaji wa Soko la Bidhaa Tanzania.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana Bodi inakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- (i) Upinzani mkubwa toka kwa wafanyabiashara na wadau wengine wanaonufaika na mifumo isiyo rasmi ambapo hununua kwa bei ndogo na vipimo visivyo rasmi kutoka kwa wakulima;
- (ii) Wakulima kuwa na uelewa mdogo wa Mfumo wa Stakabadhi za Ghala;
- (iii) Maagizo kinzani na Sheria ya Stakabadhi za Ghala wakati wa utekelezaji wa Mfumo;
- (iv) Wadau saidizi kama vile Vyama Vikuu vya Ushirika kuchelewesha malipo kwa wakulima licha ya fedha kulipwa kwa wakati katika akaunti zao;
- (v) Uhaba wa maghala bora na ya kisasa;

- (vi) Kutoanza kutumika kwa Soko la Bidhaa katika baadhi ya mazao kama vile kokoa na kusuasua kwa soko la korosho; na
- (vii) Ufinyu wa bajeti ya Bodi na kusababisha uhaba wa vitendea kazi kama magari na vifaa vya mifumo ya TEHAMA.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kwamba, Mfumo huu wa Stakabadhi za Ghala ni mzuri kwa kuwa unaweka utaratibu unaowawezesha wazalisha bidhaa kukusanya nafaka katika Ghala Kuu kwa malengo mbalimbali. Miongoni mwa malengo hayo ni kuuza kwa pamoja kupitia minada ya upili kwa lengo la kupata bei nzuri; kupata huduma za kifedha kama vile mikopo; na kuhifadhi ghalani ili kurahisisha usindikaji.

Mheshimiwa Spika, Mtazamo wa Kamati ni kuwa, ili malengo mazuri ya uanzishwaji wa mfumo yafikiwe, Serikali haina budi iongeze nguvu katika kukabiliana na changamoto zilizopo, hasa kwa kuwekeza kwenye utoaji wa elimu kwa wakulima na wananchi kwa ujumla kuhusu uwepo wa Stakabadhi za Ghala na faida zake. Kwa msingi huo, kuna umuhimu wa Serikali kuiongezea bajeti Bodi hii ili kuweza kufikia malengo ya kuwa na maghala bora na vitendea kazi vingine ili kurahisisha utekelezaji wa majukumu ya Bodi.

(f) Chuo cha Elimu ya Biashara (CBE)

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Chuo cha Elimu ya Biashara yapo kwa mujibu wa Sheria ya Bunge Na. 31 ya Mwaka 1965 pamoja na Kanuni zake. Majukumu hayo ni pamoja na Kutoa mafunzo ya elimu katika fani ya biashara, Kufanya tafiti katika fani za biashara na Kutoa ushauri wa kitaalam katika fani za

biashara. Katika utekelezaji wa majukumu hayo, Chuo kimepata mafanikio yafuatayo:-

- (i) Kukamilisha ujenzi wa Jengo la Maktaba katika Kampasi ya Dar es Salaam ambapo jengo hilo lina uwezo wa kuhudumia wanafunzi 2000 kwa wakati mmoja, ofisi za wafanyakazi 45 na kumbi kubwa 5 za kufundishia;
- (ii) Kukamilisha ujenzi wa uzio na ukarabati mkubwa wa miundombinu ya kujifunzia na kufundishia katika Kampasi ya Dodoma;
- (iii) Kuanza hatua za awali za kuyaendeleza maeneo yake ya Nzuguni na Medeli yaliyopo Dodoma. Hatua hii inatokana na Chuo kuwa na eneo dogo la Kampasi ya Dodoma,
- (iv) Kununua eneo la kujenga Chuo Kampusi ya Mwanza; na
- (v) Kukamilisha ujenzi wa miundombinu ya awali na kuhamia kwenye eneo lake la Iganzo - Mbeya. Aidha, Kampasi ya Mbeya imeanza ujenzi wa mgahawa wa chuo ili kuweza kuboresha huduma bora za chakula kwa watumishi na wanafunzi.

Mheshimiwa Spika, Mbali na mafanikio hayo, Taarifa zimeonesha kuwa Chuo cha Elimu ya Biashara kinakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

- (i) Upungufu wa rasilimali fedha unaokwamisha utekelezaji wa miradi ya maendeleo;
- (ii) Kuchelewa kwa mapato yatokanayo na ada kwa wakati ukizingatia kuwa ada ndiyo chanzo kikuu cha mapato ya chuo;

- (iii) Ukosefu wa vifaa vya kujifunzia na kufundishia kama vile kompyuta na vifaa kwa ajili ya maabara ya vipimo na mizani;
- (iv) Barabara inayoenda chuoni (Kamapasi ya Mwanza) haina lami na hivyo kusababisha usumbufu mkubwa;
- (v) Kukosekana umeme wa kutosha na wa uhakika;
- (vi) Kampasi ya Mwanza haina uzio (fence) hali inayohatarisha usalama wa mali za chuo na afya za wanachuo;
- (vii) Uhaba wa hosteli za wanafunzi katika Kampasi ya Mwanza; na
- (viii) Ukosefu wa bwalo/ukumbi katika Kampasi ya Mwanza unaoweza kutumika kwa sherehe mbalimbali ikiwemo mahafali hasa nyakati za mvua na kutumia gharama kubwa ya fedha kukodi ukumbi kutoka maeneo mengine.

(g) Wakala wa Usajili wa Biashara na Leseni (BRELA)

Mheshimiwa Spika, BRELA ilianzishwa chini ya Sheria ya Wakala za Serikali Sura ya 245 na kuzinduliwa rasmi tarehe 3 Desemba, 1999 chini ya Wizara ya Viwanda na Biashara. Majukumu ya BRELA ni kama yalivyoelekezwa katika Hati ya Kuanzisha Taasisi Na. 38 ya Tangazo la Serikali Na. 294A la tarehe 8 Oktoba, 1999. Katika kutekeleza majukumu yake, BRELA imepata mafanikio yafuatayo: -

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai, 2020 hadi Juni, 2023, BRELA imefanikiwa kusajili Makampuni 37,038, Majina ya Biashara 71,505, Alama za Biashara na Huduma 9,879, Hataza 136, kutoa Leseni za Viwanda 542 na Leseni za Biashara Kundi "A" 40,757.

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha miaka mitatu (3) mfululizo BRELA imejiendesha na kutoa Gawio Serikalini. Gawio hilo limekuwa likiongezeka kutokana na kukua kwa makusanyo. Katika kipindi hiki BRELA imechangia fedha katika Mfuko Mkuu wa Serikali Shilingi bilioni 43.11.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyoainishwa, BRELA inakabiliwa na changamoto mbalimbali zinazoathiri utekelezaji wa majukumu yake kama ifuatavyo: -

- (i) Kutokuwepo kwa Sera ya Taifa ya Miliki, hali inayosababisha kutokuwa na miongozo madhubuti ya kusimamia masuala ya Miliki Ubunifu kwa maendeleo ya Taifa;
- (ii) Mamlaka za Serikali za Mitaa kutoendelea kutoa Leseni za Biashara kwa kutumia Mfumo wa Tanzania National Business Portal (TNBP);
- (iii) Baadhi ya wateja kutokuwa na uelewa unaohitajika wa matumizi ya TEHAMA hasa maeneo ya vijijini na Wilayani, pia uelewa mdogo wa Sheria zinazosimamiwa na Taasisi na kusababisha wananchi kutumia watu wa kati (vishoka);
- (iv) Ucheleweshaji wa Uhuishaji wa Taarifa za Kampuni na Majina ya Biashara kutokana na tatizo la wateja kutowasilisha nyaraka mbalimbali kwa mujibu wa sheria, hali inayosababisha ongezeko kubwa la madeni; na
- (v) Kukosekana kwa Matawi ya BRELA mikoani jambo ambalo linasababisha ugumu kwa Wananchi kupata Huduma za BRELA kwa wakati hasa ukizingatia ukosefu wa elimu ya kutosha ya masuala ya TEHAMA.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kuendelea kusimamia Utendaji wa BRELA hali iliyopelekea kuongeza

gawio kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali. Aidha, Kamati inashauri kuwa Sheria ya BRELA ifanyiwe mapitio ili kurahisisha utendaji wa shughuli zake, kuongeza tija ikiwa ni pamoja na kuanzisha matawi mikoani.

(h) Wakala wa Vipimo (WMA)

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Vipimo ni taasisi ya Serikali chini ya Wizara ya Viwanda na Biashara. Taasisi hiyo ambayo ilianzishwa tarehe 13 Mei, 2002 kwa Tangazo la Serikali Namba 194 la tarehe 17 Mei, 2002. Wakala wa Vipimo inatekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria ya Vipimo, Sura Na 340 na mapitio yake ya mwaka 2002.

Mheshimiwa Spika, Mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa majukumu yake ni kama ifuatavyo:-

- (i) Kuhakiki pampu za kuuzia mafuta ya nishati 42,894 dira za maji 248,352 pamoja na kuhakiki mizani 823,557 zitumikazo kuuzia bidhaa mbalimbali kama vile nyama n.k.;
- (ii) Vipimo 44,494 vinavyotumika kuuzia vifaa vya ujenzi ikiwa ni pamoja na misumari (uzito), malori yabebayo kokoto na mchanga (kiasi) na Gauge za mabati vimehakikiwa;
- (iii) Vipimo 27,194 vinavyotumika katika ununuzi wa mazao vimehakikiwa;
- (iv) Tenki kubwa (Bulk fuel storage tanks) 1,293 zinazotumika kuhifadhia mafuta mara yanapotoka melini zimehakikiwa ujazo wake;
- (v) Mita za Mafuta (Flowmeters) 3,843 zitumikazo kujaza mafuta kwenye tenki za Magari yatumikayo kusafirisha mafuta zimehakikiwa;

- (vi) Matanki ya Magari yabebayo mafuta 23,153 yamehakikiwa ujazo wake, (Dip sticks) na chati (Verification Charts) zinazotumika wakati wa kushusha mafuta kwenye visima vituoni ziliandaliwa;
- (vii) Visima (Fixed storage tanks) 5,742 vinavyopokea mafuta toka kwenye matanki ya magari yabebayo mafuta kwenye Depo za kupokea mafuta pamoja na vituo vya kuuzia mafuata (Fuel Filling Stations) vimehakikiwa';
- (viii) Mizani 3,217 zinazotumika kupima magari ya mizigo na mabasi zimehakikiwa; na
- (ix) Mizani 10,252 zinazotumika katika Sekta ya Afya zimehakikiwa.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyoelezwa hapo juu, Kamati ilijulishwa changamoto zinazoikabili WMA kama ifuatavyo: -

- (i) Uhaba wa watumishi wenye ajira ya kudumu hususani wa Kada ya Vipimo na madereva;
- (ii) Ukosefu wa vifaa vya kitaalamu (*Technical Working Standards*), kwani vifaa vyote vinapatikana nje ya nchi, ni ghali na michakato yake huchukua muda mrefu; na
- (iii) Utungaji na matumizi mabaya ya Sheria Ndogo za Halmashauri zisizozingatia mahitaji. Halmashauri nyingi hazikutunga Sheria Ndogo za Ada na Ushuru wa Mazao kwa kuzingatia hitaji la mazao kuuzwa kwa Sheria ya Vipimo, SURA 340 na kanuni zake.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini uwepo wa changamoto ya kukosekana kwa mashine za ukaguzi (scanner) katika vituo vya mipakani na kusabisha zoezi la ukaguzi wa mizigo kuwa

gumu hata wakati mwingine kushindwa kudhibiti mizigo inayoingia nchini.

Mfano, kituo cha mpaka wa Mutukula (OSBP) hakina mashine ya kukagulia mizigo hali inayosababisha wafanyabiashara kutumia muda mrefu kukaguliwa mizigo yao na wanatumia gharama kubwa kuwalipa makuli kupakua na kupakia mizigo wakati wa ukaguzi. Vilevile, muda mwingi unapotea katika zoezi hili.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina rai kwamba, Serikali inunue mashine hizo katika vituo vyote vya mipakani ili kurahisha zoezi la ukaguzi, udhibiti na kuokoa muda wa ukaguzi.

2.2.2 Mafanikio Na Changamoto Katika Sekta Ya Kilimo

Mheshimiwa Spika, Maendeleo katika Sekta ya Kilimo ni muhimu hasa katika kukuza uchumi wa Taifa na kuleta msukumo kwenye ukuaji wa sekta ya viwanda. Ukuaji wa sekta hii una umuhimu mkubwa katika kuzalisha chakula cha kutosha ili kuhakikisha uwepo wa usalama wa chakula na lishe kwa wananchi wakati wote.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kujadili na kuchambua taarifa mbalimbali za Wizara ya Kilimo kuhusu utekelezaji wa majukumu yake ikiwa ni pamoja na mafanikio na changamoto zinazoikabili Sekta ya Kilimo nchini kama ifuatavyo: -

a) Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu Tanzania (Tanzania Plant Health and Pesticides Authority - TPHPA)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Afya ya Mimea na Viuatilifu Tanzania (Tanzania Plant Health and Pesticides Authority - TPHPA) imeundwa kwa Sheria Namba 4 ya 2020 (*Plant Health Act. No. 4*).

Mheshimiwa Spika, Mamlaka hii imepewa majukumu yafuatayo kwa mujibu wa sheria ya uanzishwaji wake:-

- (i) Kuwezesha masoko ya mimea na mazao ya mimea hapa nchini na kimataifa kwa kufanya *Pest Risk Analysis (PRA)*;
- (ii) Kufanya ufuatiliaji wa usafi wa mimea na mazao mashambani, ghalani na mipakani ili kuzuia kuenea kwa visumbufu;
- (iii) kudhibiti uagizaji, usafirishaji, utengenezaji, usambazaji, uuzaji na matumizi ya viuatilifu na vifaa vya unyunyizaji wa viuatilifu ili kuleta tija katika kilimo;
- (iv) Kulinda afya ya binadamu na mazingira kwa usimamizi endelevu na bora wa viuatilifu na afya ya mimea; na
- (v) Kutoa huduma ya utambuzi na uhifadhi wa bioanuai za mimea na vinasaba vya mazao.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa mafanikio mbalimbali yaliyopatikana kutokana na utekelezaji wa majukumu ya Mamlaka. Baadhi ya mafanikio ni haya yafuatayo:-

- (i) Mamlaka imefanikiwa kupata ithibati kwenye maabara ya uchambuzi wa viuatilifu (ISO 17025:2017);
- (ii) Jumla ya kampuni kubwa 16 zilikaguliwa na mamlaka;
- (iii) Jumla ya sampuli 102 zilichunguzwa na mazao yote yalikitakiwa matakwa ya masoko ya kimataifa;
- (iv) Chunguzi za sampuli 103 za shehena za mimea zilifanyika katika maabara na vitalu nyumba, sampuli zote zilikitakiwa viwango vya ubora;
- (v) Jumla ya maombi 762 ya vibali vya kuingiza vipando nchini Tanzania yalipokelewa, jumla ya vibali 756 sawa na asilimia 99.2 vilitolewa;

- (vi) Kaguzi 7 zilifanyika katika karantini za wazi kwa mazao ya miwa na viazi mviringo na matunda ya sapodilla ambapo vipando vyote kwenye Karantini hizo vilikidhi matakwa ya afya ya mimea ya Tanzania;
- (vii) Katika kuwezesha biashara ya mazao ya Kilimo nje ya nchi, Mamlaka imekagua na kuruhusu tani 5,343,380.59 za nafaka, mazao ya bustani, mizizi na mbegu za mafuta kusafirishwa nje ya Nchi;
- (viii) Jumla ya vyeti 29,033 vya usafi wa mimea kwa ajili ya kuruhusu mazao kusafirishwa nje ya nchi na vyeti 3,359 vya kuruhusu mazao kuingia nchini vimetolewa; na

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kazi nzuri inayofanywa na Mamlaka hii ambapo utekelezaji wake umeisaidia Sekta ya Kilimo katika kupata ufumbuzi wa changamoto nyingi zinazokabili mimea nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, Mamlaka hii inakabiliwa na changamoto mbalimbali kama ifuatavyo: -

- (i) Uwepo wa wafanyabiashara wa viuatilifu wasiotii sheria;
- (ii) Upungufu wa rasilimali watu, vifaaa vya maabara za afya ya mimea na viuatilifu;
- (iii) Uchakavu wa miundombinu ya vituo vya mipakani; na
- (iv) Upungufu wa miundombinu ya Kilimo Anga.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona kuna haja ya Serikali kuhakikisha changamoto hizi zote zinapatiwa ufumbuzi ili kufikia lengo lililokusudiwa la uanzishwaji wa Mamlaka hii.

b) **Mradi wa Kudhibiti Sumukuvu Tanzania (TANIPAC)**

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokea na kujadili Taarifa ya Mradi wa Kudhibiti Sumukuvu Tanzania (TANIPAC). Mradi huu ulianza mwaka 2019 na utadumu kwa miaka mitano.

Mheshimiwa Spika, Lengo la Mradi ni kuimarisha usalama wa chakula, afya ya jamii na kukuza Pato la Taifa kupitia ongezeko la mauzo ya mazao ya chakula nje ya nchi, kwa kudhibiti uchafuzi wa Sumukuvu kwenye mnyororo wa uzalishaji wa mazao ya chakula hususan mahindi na karanga.

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa Mradi huu, taarifa ilieleza kuwa, TANIPAC imefanikiwa katika: -

- (i) Kuanza ujenzi wa maghala 14 yenye uwezo wa kuhifadhi jumla ya tani 21,500;
- (ii) Ujenzi wa Maabara ya Utafiti wa Magonjwa ya Kibiolojia ya Mimea uliogharimu **shilingi 3.82**; na
- (iii) Ujenzi wa Kituo Mahiri cha Mazao baada ya Kuvuna ambacho kina sehemu kuu tatu (3) ambazo ni sehemu ya soko la mazao, sehemu ya usindikaji na sehemu ya uhawilishaji wa teknolojia juu ya elimu ya sumukuvu.

Mheshimiwa Spika, mafanikio mengine ni mafunzo juu ya udhibiti wa Sumukuvu yaliyotolewa kwa Maafisa Kilimo na Mameneja wa Mashamba 70 kutoka makambi 11 ya Jeshi la Kujenga Taifa. Mafunzo hayo yatasaidia kuhakikisha ubora wa nafaka zinazozalishwa nchini.

Kwa upande wa Zanzibar, Kamati ilifahamishwa kuwa, jumla ya maafisa ugani 900 watapatiwa mafunzo haya katika kipindi cha mwaka wa fedha 2023/2024.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana, Kamati ilielezwa uwepo wa changamoto zinazoukabili Mradi huu kama ifuatavyo: -

- (i) Uwezo mdogo wa wataalamu elekezi uliosababisha kutokamilika kwa ujenzi wa Kituo cha Kibaiolojia Kibaha na Maghala 14 kutokana na usimamizi usioridhisha wa mtaalam elekezi;

Jambo hili limeendelea kusababisha usumbufu na hasara kwa Serikali kwani utekelezaji wa baadhi ya Miradi unaathirika na kukosa tija iliyokusudiwa. Kamati inaamini kuwajengea uwezo wataalam elekezi ili waweze kutekeleza majukumu yao kwa ufasaha na kwa wakati ni jambo la kutiliwa mkazo.

- (ii) Uwezo mdogo wa kifedha kwa baadhi ya wakandarasi umepelekea kutokamilika kwa ujenzi wa Kituo cha Kibiolojia katika eneo la Kibaha na Maghala, kinyume na walivyoonesha katika makabrasha yao wakati wa mchakato wa zabuni;

Kamati inatoa rai kuwa, Serikali ihakikishe wakandarasi wanaopewa kazi wanakidhi vigezo vinavyotakiwa ili kutoendelea kuleta hasara na usumbufu usio wa lazima; na

- (iii) Mlipuko wa vita vya Urusi na Ukraine umesababisha ongezeko la ghafla la bei za vifaa vya ujenzi na kuathiri Mradi. Kamati ilielezwa kuwa, Mkandarasi alikataa kusaini mkataba wa ujenzi wa Maabara Kuu ya Kilimo kwa madai ya kufanya mapitio ya bei kinyume na matakwa ya kisheria, Mradi ulilazimika kufuta zabuni na kuitangaza upya.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia inaona kuna umuhimu wa Serikali kuendelea kuwapatia Maafisa ugani mafunzo ya mara kwa mara ili kuboresha utendaji kazi wao. Aidha, Serikali kuendelea kuwatumia Maafisa Ugani kutoa elimu kwa wakulima kuhusu sumukuvu na namna ya kudhibiti.

c) **Tume ya Maendeleo ya Ushirika Nchini**

Mheshimiwa Spika, Tume ya Maendeleo ya Ushirika Tanzania ilianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Vyama vya Ushirika Na. 6 ya mwaka 2013. Lengo kuu la kuanzishwa kwa Tume hii ni Udhibiti na Usimamizi wa Vyama pamoja na Uhamasishaji wa Maendeleo ya Ushirika nchini.

Mheshimiwa Spika, Utendaji wa Tume ya Maendeleo ya Ushirika umejielekeza katika maeneo saba (7) yanayolenga kuufanya ushirika kuwa imara na shindani ambayo ni:-

- (i) Uwekezaji katika mifumo ya kisasa ya kidijitali ili kuongeza ufanisi wa kiutendaji katika Vyama vya Ushirika pamoja na Mamlaka za Usimamizi;
- (ii) Kuharakisha taratibu za uanzishaji wa Benki ya Taifa ya Ushirika;
- (iii) Kuhamasisha mfumo wa Ushirika kujiendesha kibiashara wenye kuaminika na shindani;
- (iv) Kuboresha Sera, Sheria, Mfumo wa Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika ili kuchochea ukuaji na maendeleo ya Ushirika;
- (v) Kuhamasisha Ushirika kwenye sekta mbalimbali na makundi maalum ili kuhakikisha wananchi wengi zaidi wananufaika na Ushirika;

- (vi) Kuimarisha uwekezaji wa mali za ushirika katika uzalishaji; na
- (vii) Kushirikiana na wadau mbalimbali kutatua changamoto za ushirika.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa, katika kutekeleza jukumu la Usimamizi na Udhibiti wa Vyama vya Ushirika, Tume imepata mafanikio yafuatayo:-

- (i) Imesajili katika Daftari la Usajili wa Vyama vya Ushirika jumla ya **Vyama 7,349**, ikilinganishwa na **Vyama vya Ushirika 9,741** katika kipindi cha mwaka 2021;
- (ii) Idadi ya Wanachama wa Vyama vya Ushirika imeongezeka kutoka **Wanachama 6,965,272** mwezi Desemba, 2021 hadi **Wanachama 8,358,326** kuishia mwezi Machi, 2023.
- (iii) Imefanya ukaguzi kwa kuvitembelea Vyama vya Ushirika 4,712 kati ya 7,349. Aidha, ukaguzi kupitia Mfumo (*Off-Site Supervision*) ulifanyika wa SACCOS 531 sawa na asilimia 69 ya SACCOS ziliwasilisha taarifa za utendaji; na
- (iv) Tume ilifanya Ukaguzi wa sifa za uongozi kwa Watendaji wa Vyama vya Ushirika vya upili 77 katika mikoa 26 ambapo sifa za viongozi 116 zilifanyiwa ukaguzi na kubaini viongozi 41 pekee ndio wenye sifa stahiki katika nafasi zao.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio hayo, katika utendaji wake, Kamati ilifahamishwa kuwa, Tume inakabiliwa na changamoto kadhaa ikiwemo zifuatazo:-

- (i) Upungufu wa watumishi ambapo kwa sasa wapo **watumishi 481** badala ya **watumishi 856** hali inayopelekea kutotekeleza majukumu yake kwa ufanisi;
- (ii) Ina upungufu wa magari 16, pikipiki 71, kompyuta 129 na samani (meza, viti na cabinet 325);
- (iii) Upungufu wa majengo kwa ajili ya matumizi ya Ofisi za Makao Makuu, Ofisi za Warajis Wasaidizi wa Mikoa na Maafisa Ushirika wa Wilaya; na
- (iv) Uhaba wa fedha na mitaji unaokwamisha utekelezaji wa majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla changamoto zinazoikabili Tume zinahusu bajeti. Kamati inaishauri Serikali kuiongezea Tume bajeti ili iweze kukidhi mahitaji yake na kutekeleza majukumu yake katika kuhakikisha ustawi wa wananchi unapatikana.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia imeona kuna changamoto kubwa ya kiutendaji inayotokana na namna shughuli za ushirika zinavyotelekezwa kutokana na mgawanyo wa majukumu. Kwa mfano, Maafisa Ushirika waliopo chini ya Halmashauri, usimamizi na uwajibikaji wao unakuwa mgumu kwa kuwa wapo chini ya Mamlaka tofauti na Tume ya Ushirika.

Kamati inaishauri Serikali kuharakisha mapitio ya Sheria ya Ushirika ili kutatua changamoto zinazotokana na usimamizi na uwajibikaji wa Maafisa Ushirika.

Vilevile, Kamati inaitaka Serikali kuharakisha mchakato wa kuanzisha Benki ya Ushirika kwani suala hili limechukua muda mrefu.

d) **Shirika la Ukaguzi na Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO)**

Mheshimiwa Spika, Shirika la Usimamizi wa Vyama vya Ushirika (COASCO) lilianzishwa kwa Sheria ya Bunge, Namba 15 ya 1982, iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2005. Kwa ujumla, Shirika lina majukumu yafuatayo kwa mujibu wa sheria:-

- (i) Kutoa huduma ya ukaguzi kwa Vyama vya Ushirika, Makampuni ya Kibinafsi, Umma na Taasisi nyinginezo;
- (ii) Kutoa huduma ya usimamizi kwa vikundi tarajali vya Ushirika na Vyama vya Ushirika;
- (iii) Kufanya utafiti na kutoa huduma za ushauri; na
- (iv) Kusimamia makampuni mengine ya ukaguzi yatakayotoa huduma ya ukaguzi kwa Vyama vya Ushirika.

Mheshimiwa Spika, COASCO katika utekelezaji wa majukumu yake, imefanikiwa kutekeleza yafuatayo:-

- (i) Kukagua Vyama 3,878 ambapo Vyama 478 (12.33%) vimepata hati inayoridhisha; Vyama 2,453 (63.25%) vimepata hati yenye shaka; Vyama 825 (21.27%) vimepata hati mbaya; na Vyama 123 (3.15%) vimepata hati isiyokuwa na maoni; na
- (ii) Kamati pia ilielezwa kuwa, hadi kufikia Juni, 2023, Shirika lilikagua jumla ya vyama 3,878 sawa na asilimia 78 ya lengo la kukagua vyama 5000 kutokana na ufinyu wa bajeti, changamoto ambayo inahitaji kupatiwa ufumbuzi na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio hayo, Kamati inaona kuna umuhimu wa Serikali kuipatia COASCO watumishi wa kutosha ili iweze kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi kwa

kuwa jambo hili limekuwa la muda mrefu na hivyo kuendelea kuzorotesha utendaji wa shirika.

Aidha, Serikali iongeze bajeti ya Shirika ili liweze kujiendesha na kutatua changamoto zake ikiwemo uhaba wa vitendea kazi na majengo yanayohitajika ili kufikia lengo lililokusudiwa.

e) **Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA)**

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula (NFRA) imeanzishwa chini ya Sheria ya Wakala za Serikali Sura 245. Wakala ina jukumu la kutekeleza shughuli kuu zifuatazo: -

- (i) Kununua na kuhifadhi chakula;
- (ii) Kutoa chakula kukabiliana na upungufu na majanga;
- (iii) Kuzungusha akiba ya chakula;
- (iv) Kupunguza mfumuko wa bei za nafaka na kuchochea soko; na
- (v) Kufanya biashara ya nafaka ili kupata fedha za kuboresha uhifadhi.

Mheshimiwa Spika, katika utekelezaji wa majukumu yake Wakala wa Taifa wa Hifadhi ya Chakula, Kamati ilielezwa mafanikio ambayo wakala imepata ikiwa ni pamoja na yafuatayo:-

- (i) Kuongezeka kwa uwezo wa kuhifadhi;
- (ii) Kupata hati za umiliki wa viwanja;
- (iii) Kuhudumia maeneo yenye upungufu wa chakula na kasi kubwa ya kupanda kwa bei za nafaka;
- (iv) Kuhamisha jumla ya tani 70,525.419 za mahindi;

- (v) Kutekeleza mradi wa ujenzi wa vihenge na maghala kwa asilimia 83.5 ambapo Babati, Sumbawanga na Mpanda zimekamilika na kuanza kutumika;
- (vi) Kuongeza fursa za kiuchumi;
- (vii) Kuchangia mapato ya Halmashauri ya Wilaya;
- (viii) Kutoa elimu kwa wadau;
- (ix) Kuboresha mifumo ya ndani ya utendaji kazi na kutumia mifumo ya kielektroniki; na
- (x) Kuchangia maendeleo ya Ushirika nchini.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana Kamati imebaini uwepo wa changamoto zifuatazo: -

- (i) Mabadiliko ya tabianchi kuathiri upatikanaji wa nafaka
Kamati inatoa rai kuwa, Serikali ibainishe mahitaji halisi ya chakula nchini na kuchukua tahadhari kwa kuhifadhi chakula cha kutosha ili kupunguza athari zitokanazo na mabadiliko ya tabianchi;
- (ii) Kuchelewa kupatikana kwa suluhu ya Mkandarasi M/S Feerum S.A.

Kamati inashauri Wakala kupata suluhisho la Mkandarasi huyu ili kukamilisha miradi ambayo imesimama na kuokoa gharama zitokanazo na mradi kutokamilika kwa wakati.

- (iii) Baadhi ya wakulima kuleta nafaka zisizokidhi vigezo vya ubora vilivyowekwa na Wakala wakati wa ununuzi
Suala hili linahitaji elimu zaidi kwa wananchi ili kuepuka hasara wanazopata kwa kutokidhi vigezo. Serikali ihakikishe wakulima wanapata elimu ili kuondoa changamoto hii; na

(iv) Uwepo wa baadhi ya miundombinu chakavu ya uhifadhi Kamati inatoa rai kwa Serikali kuendelea kutenga fedha za kutosha kwa ajili ya kukarabati miundombinu chakavu ya kuhifadhi chakula nchini kote. Aidha, Wakala utekeleze miradi ya ujenzi wa maghala katika maeneo ambayo yana uhitaji ili kusogeza huduma kwa wananchi.

f) **Tume ya Umwagiliaji – NIRC**

Mheshimiwa Spika, Tume ya Taifa ya Umwagiliaji ni Taasisi ya Serikali inayojitegemea iliyoanzishwa kwa Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji Na. 04 ya mwaka 2013 na kutangazwa katika Gazeti la Serikali (GN) Na. 402 la tarehe 11 Septemba, 2015.

Mheshimiwa Spika, Tume imepewa jukumu la kuratibu, kuendeleza na kusimamia Maendeleo ya Sekta ya Umwagiliaji nchini. Aidha, Sheria imeipa Tume majukumu mahsusi yafuatayo:-

- (i) Kuishauri Serikali katika utekelezaji na kufanya mapitio ya Sera ya Taifa ya Umwagiliaji, Mkakati wa Maendeleo ya Umwagiliaji, Mpango Kabambe wa Taifa wa Umwagiliaji na Sheria ya Taifa ya Umwagiliaji;
- (ii) Kuiwakilisha Serikali kwenye mikutano ya kitaifa na kimataifa katika masuala yote yanayohusu uendelezaji na usimamizi wa kilimo cha umwagiliaji;
- (iii) Kuratibu shughuli zote za umwagiliaji katika sekta ya umwagiliaji zinazotekelezwa na washirika au wadau wengine wa maendeleo;
- (iv) Kuhamasisha na kudumisha ushirikiano na taasisi za kimataifa zenye kutekeleza majukumu yanayofanana na Tume katika masuala ya umwagiliaji;

- (v) Kupanga, kufanya upembuzi yakinifu na usanifu wa kina, kujenga na kusimamia ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji;
- (vi) Kuanzisha na kuendesha vituo vya ukodishaji wa vifaa vya ujenzi kwa ajili ya kuisaidia sekta binafsi kuwekeza kwenye kilimo cha umwagiliaji;
- (vii) Kusajili na kutunza orodha ya wamwagiliaji; na
- (viii) Kuhamasisha na kudumisha mahusiano na taasisi zinazotoa programu za mafunzo na kusaidia upatikanaji wa rasilimali watu kwa madhumuni ya kupata wataalamu katika sekta ya umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza majukumu tajwa, Tume iliripoti mbele ya Kamati kupata mafanikio kadhaa yakiwemo yafuatayo: -

- (i) Hadi tarehe 30 Septemba, 2023, eneo la umwagiliaji limefikia hekta 783,748 sawa na asilimia 65 ya lengo la kufikia hekta 1,200,000 ifikapo mwaka 2025;
- (ii) Kupitia Mfuko wa maendeleo ya umwagiliaji, Tume imefanikiwa kukusanya maduhuli ya Shilingi 1,101,587,805 kutoka Julai hadi Septemba, 2023/24 ukilinganisha na makusanyo ya mwaka 2022/2023 ya jumla ya Shilingi 907,033,880.52;
- (iii) Tume imefanikiwa kusajili vyama vya umwagiliaji 115 na hivyo kufikia jumla ya vyama 586 kufikia Septemba, 2023;
- (iv) Tume imefanikiwa kuongeza idadi ya watumishi kutoka 208 kwa mwaka 2020 hadi watumishi 532 mwaka 2023;
- (v) Kununua magari 53 na mitambo 32 kwa ajili ya usimamizi wa miradi ya umwagiliaji;

- (vi) Kufungua Ofisi za Umwagiliaji ngazi ya Mikoa na Wilaya kwa ajili ya kusogeza huduma karibu na wakulima;
- (vii) Tija ya uzalishaji wa mazao katika skimu za umwagiliaji imeongezeka kutoka wastani wa tani 1.8 - 2.0 kwa hekta hadi tani 4.0 - 8.0 kwa hekta kwa zao la mpunga; zao la mahindi kutoka tani 1.5 hadi tani 3.7-5.0; vitunguu kutoka tani 23 hadi 26 kwa hekta; nyanya kutoka tani 5 hadi 18 kwa hekta; na
- (viii) Tume inaendelea kuainisha, kujenga na kuboresha miundombinu ya umwagiliaji katika maeneo mbalimbali yanayotoa fursa kwa wakulima na wawekezaji.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee Kamati inaipongeza Serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuona umuhimu wa Sekta ya Umwagiliaji na kutenga fedha ambazo zimeanza kuleta mapinduzi katika kilimo cha umwagiliaji nchini ikiwa ni mpango wa kupunguza utegemezi wa kilimo cha kutegemea mvua.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio haya makubwa, Kamati imebaini kuwa Tume inakabiliwa na changamoto mbalimbali ambazo zinaweza kupunguza kasi ya utekelezaji wa Miradi ya Umwagiliaji nchini. Baadhi ya changamoto hizo ni hizi zifuatazo:-

- (i) Uhaba wa fedha kwa ajili ya shughuli za Umwagiliaji unaotokana na ukomo mdogo wa bajeti. Ukomo wa bajeti unaotolewa kwa Tume hii umekuwa kidogo ikilinganishwa na uzito wa majukumu yake na miradi inayostahili kutekelezwa na Tume. Aidha, mtiririko wa

kupokea fedha hauridhishi kwa kuwa hazitoki kwa wakati na hazikidhi mahitaji.

- (ii) Ucheleweshaji wa malipo ya hati za madaai ya wakandarasi zinazowasilishwa Wizara ya Fedha. Hali hii imeendelea kuathiri kasi ya utekelezaji wa miradi mbalimbali ya umwagiliaji.
- (iii) Mabadiliko ya tabianchi na uharibifu wa vyanzo vya maji. Mafuriko yanayotokana na tabianchi yanasababisha kuharibika kwa miundombinu katika vyanzo vya maji na sehemu nyingine. Kwa upande mwingine, ukame huathiri uzalishaji na upatikanaji wa chakula.
- (iv) Uchakavu wa baadhi ya miundombinu ya Umwagiliaji iliyojengwa miaka ya nyuma kabla ya kuanzishwa kwa Tume. Mfano, kwa sasa asilimia kubwa ya mifereji ni ya asili.
- (v) Ushiriki Mdogo wa Sekta Binafsi katika Uwekezaji wa Sekta ya Umwagiliaji licha ya kuwepo kwa fursa za ardhi inayofaa kwa Umwagiliaji.

Mheshimiwa Spika, changamoto hizi ni za muda mrefu, Kamati inaishauri Serikali kuendelea kuzipatia ufumbuzi kwa kutenga fedha za kutosha za kutekeleza kilimo cha umwagiliaji ili kuweza kufikia malengo yaliyokusudiwa.

g) **Programu ya Jenga Kesho Bora (*Building a Better Tomorrow* - BBT)**

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Wizara ya Kilimo inatekeleza Programu ya kuwezesha ushiriki wa Vijana na Wanawake katika kilimo biashara (*Building a Better Tomorrow Youth Initiative for Agribusiness* (BBT-YIA). Programu hii inalenga kuwezesha ushiriki wa vijana na wanawake katika kilimo

biashara ili kuwapatia ajira, kuongeza uzalishaji na kuimarisha usalama wa chakula, kuongeza mchango wa sekta ya kilimo kwenye Pato la Taifa na kuinua hali ya maisha ya jamii ya Watanzania na kukuza sekta ya kilimo kufikia asilimia 10 ifikapo mwaka 2030 (Ajenda 10/30).

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa, utekelezaji wa BBT unaenda sambamba na mipango na miongozo mingine ya Serikali ambayo ni Dira ya Taifa (2025), Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano (III) (2021/22 - 2025/26, Sera ya Kilimo (2013), Ilani ya Chama cha Mapinduzi, (2020 - 2025), Mkakati wa Vijana (NYSIA) 2016-2021 na ASDP II 2017 – 2028.

Mheshimiwa Spika, Programu hii ina malengo ya Kimkakati yafuatayo:-

- (i) Kuhamasisha vijana na wanawake kwa kubadili mtazamo kuhusu kilimo biashara;
- (ii) Kujengea uwezo vijana na wanawake kupitia mafunzo ya vitendo ya Kilimo Biashara;
- (iii) Kushirikisha vijana na wanawake katika usimamizi wa biashara za kilimo chenye tija na faida endelevu;
- (iv) Kuwezesha vijana na wanawake kibiashara kwa kuboresha mazingira ya kufanya biashara; na
- (v) Kuratibu kwa ufanisi mipango mbalimbali inayotekelezwa na wadau ili kuwezesha kilimo biashara kwa vijana.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifahamishwa kuwa, Programu ya BBT itatekelezwa kwa kipindi cha miaka minane. Lengo ni kuwezesha angalau biashara moja ya kilimo yenye faida na endelevu inayoongozwa na Vijana katika vijiji 12,000.

Programu hii inatarajiwa kutengeneza ajira za moja kwa moja na zisizo za moja kwa moja.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilipata taarifa kuhusu mfumo wa utekelezaji wa programu ambapo vijana wanapatiwa mafunzo kwa muda wa miezi isiyopungua minne (4) kuhusu kilimo biashara. Baada ya mafunzo, wahitimu wanakabidhiwa mashamba yenye ukubwa kuanzia ekari 5 -10 kulingana na aina ya zao kwa ajili ya kuanza shughuli za uzalishaji kupitia mashamba makubwa ya pamoja (*Block Farms*).

Mheshimiwa Spika, Vilevile, utoaji wa Mitaji kwa Vijana kupitia Programu unatolewa na Wizara kupitia Mfuko wa Pembejeo za Kilimo (AGITF). Mfuko huu unatoa mikopo yenye riba nafuu (*soft loan*) yenye riba ya asilimia 4.5, kwa ajili ya kuwawezesha Vijana na Wanawake kushiriki katika Sekta ya Kilimo, kwa kutatua changamoto ya upatikanaji wa mitaji. Vijana wanaofanya shughuli za kilimo katika mnyororo wa thamani wa mazao wanahimizwa kutumia fursa hiyo muhimu ili waweze kukuza biashara zao.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilionyesha kuwa jumla ya maombi yaliyopokelewa ni 20,227. Kati ya maombi hayo, Maombi 4,722 sawa na asilimia 23.4 ya maombaji yote, yalikuwa ni ya wanawake. Aidha, maombi 15,493 sawa na asilimia 76.6 ya maombi yote yalikuwa ni ya wanaume. Baada ya uchambuzi na udahili wa maombi, jumla ya vijana 812 walichaguliwa. Kati yao, Wanawake ni 282 sawa na asilimia 34.73 na wanaume ni 530 sawa na asilimia 65.27 ya waliochaguliwa.

Mheshimiwa Spika, Programu hii inahusisha vijana wenye umri wa **miaka 18 - 40** na elimu ya kuanzia darasa la saba hadi

shahada ya uzamili (*Masters*). Hadi sasa mafanikio ya program hiyo ni pamoja na:-

- (i) Kuwezesha mafunzo ya kilimo biashara katika mnyororo wa thamani wa mazao kwa vijana 763 wa BBT kwa awamu ya kwanza;
- (ii) Kuandaa mashamba kwa ajili ya uzalishaji wa mazao kwa vijana yenye ukubwa wa zaidi ya ekari 4,400, kuandaa miundombinu ya umwagiliaji na kuanza ujenzi wa nyumba 100 katika Shamba la Ndogowe na nyumba 46 katika Shamba la Chinangali II; na
- (iii) Kuwezesha Vijana kupata mikopo zaidi ya **shilingi milioni 100** wanaojishughulisha na kilimo biashara katika mnyororo wa thamani ya mazao.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na hayo, ipo changamoto kubwa ya upatikanaji wa fedha za utekelezaji wa programu kwa wakati. Athari ya changamoto hiyo ni kuchelewa kwa baadhi ya shughuli.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na uchambuzi wa kina, Kamati ina mtazamo kwamba, program hii inaweza kuleta tija zaidi ikiwa itawekewa mikakati madhubuti ya usimamizi katika hatua zote za utekelezaji. Hatua hiyo itafanikisha mpango wa Serikali kuwawezesha Vijana kujikwamua kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, Idadi ya wanawake wanaoshiriki kwenye programu bado ni ndogo, ikizingatiwa kwamba, wao ndio wanaoshiriki kwa wingi katika shughuli za kilimo nchini. Aidha, ili kuepuka migogoro ya ardhi pale programu inapochukua ardhi, kuna umuhimu kwa Serikali kuwashirikisha wananchi kupitia viongozi wao. Jambo hili linawezekana kwa kuwapa

elimu kuhusu miradi ya BBT inayoanzishwa kwenye maeneo yao.

h) **Kampuni ya Mbolea Tanzania - TFC**

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Mbolea ilianzishwa tarehe 6 Julai, 1968 chini ya Sheria ya Makampuni (Companies Ordinance CAP 212) ambayo kwa sasa inafahamika kama Sheria ya Makampuni ya mwaka 2002 (Companies Act 2002 CAP 212). Kamati ilifahamishwa kuwa, Kampuni hii ipo chini ya Wizara ya Kilimo na inamilikiwa na Serikali kwa asilimia 100 ambapo uendeshaji wake unazingatia Sheria ya Mashirika ya Umma ya Mwaka 1992.

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya mbolea inatekeleza majukumu yafuatayo kisheria:-

- (i) Kuagiza, kusambaza na kuuza aina zote za mbolea za kilimo zitumikazo hapa nchini;
- (ii) Kusaidia kutoa taarifa za kitaalam zinazohusiana na uzalishaji, ubora na viwango vya mbolea ndani na nje ya nchi;
- (iii) Kushirikiana na taasisi za utafiti katika kufanya utafiti juu ya masuala ya mbolea na pembejeo nyingine za kilimo hapa nchini; na
- (iv) Kuanzisha viwanda vya kuzalisha na kuchanganya mbolea.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali ya Awamu ya Sita inayoongozwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuiongezea Kampuni ya Mbolea Tanzania mtaji wa kutoka **shilingi Bilioni 6**

hadi kufikia **shilingi bilioni 40** kwa ajili ya kuiwezesha kufanya biashara ya mbolea.

Mheshimiwa Spika, Kampuni ya Mbolea Tanzania inakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- (i) Upungufu wa vyombo vya usafiri katika kuwezesha uratibu na usimamizi wa biashara. TFC ina magari madogo mawili (2) ambayo yanatumika Makao Makuu kwa ajili ya Ofisi;
- (ii) Kampuni haina magari makubwa ya kusambaza mbolea kwenye vituo vya mauzo na hivyo kulazimika kukodi magari binafsi;
- (iii) Uchakavu wa miundombinu ya kuhifadhi mbolea, majengo ya Ofisi na makazi ya wafanyakazi;
- (iv) Taratibu za manunuzi zilizowekwa na Serikali zimeendelea kuwa kikwazo na kuzinyima Kampuni/Taasisi za Serikali zinazofanya biashara kushindwa kuonesha ushindani katika biashara;
- (v) Ufinyu wa nafasi katika Ofisi za Makao Makuu yaliyopo Masaki Chole Road, Dar es Salaam kulingana na idadi ya wafanyakazi waliopo; na
- (vi) Uhaba wa vitendea kazi zikiwemo kompyuta na samani.

Mheshimiwa Spika, ni rai ya Kamati kuwa Changamoto zote zilizotajwa zitaendelea kupatiwa ufumbuzi ili kuiwezesha Kampuni kufanya biashara kiushindani.

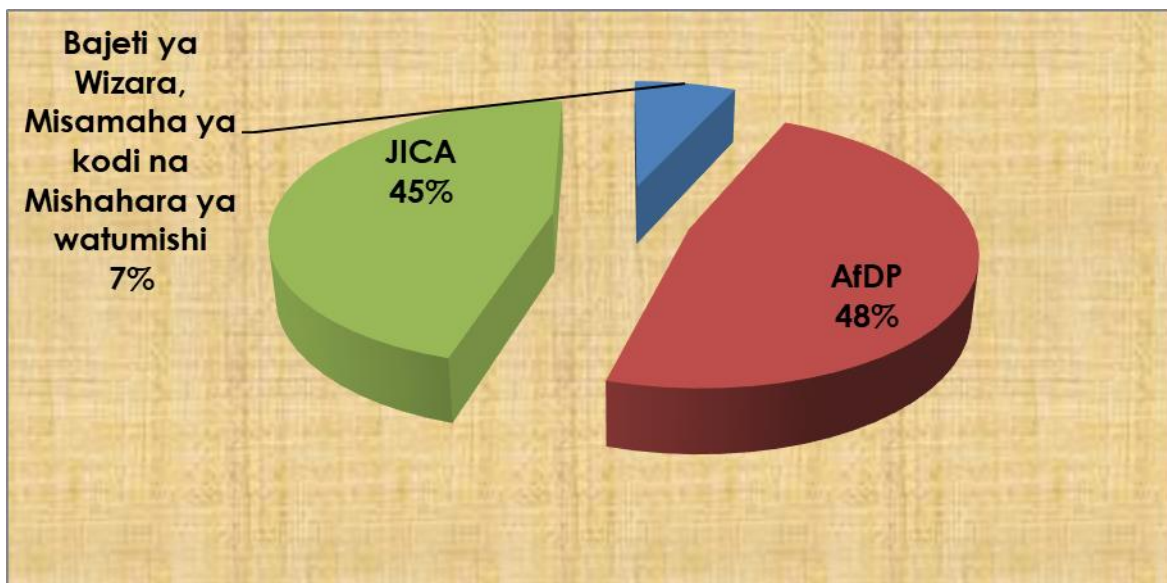
- i) **Mradi wa Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo Tanzania (Tanzania Agricultural Inputs Support Project - TAISP)**

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Kilimo inatekeleza Mradi wa Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo Tanzania

(Tanzania Agricultural Inputs Support Project - TAISP). Utekelezaji huo unafanyika kwa ufadhili wa Benki ya Maendeleo ya Afrika (African Development Bank-AfDB) na Shirika la Maendeleo la Kimataifa la Japan (Japan International Cooperation Agency-JICA). Lengo la Mradi huu ni kuongeza uzalishaji na tija katika mnyororo wa thamani wa mazao ya kipaumbele ya Alizeti, Ngano na Mpunga.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilibainisha kuwa, Mradi huu unatekelezwa katika kipindi cha miaka sita (6) (2022/23-2027/28) na utagharimu jumla ya **Dola za Marekani Milioni 154.06**. Fedha hizi zinachangiwa na Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (**Dola za Marekani Milioni 10.61**) kupitia Bajeti ya Wizara ya Kilimo, misamaha ya kodi na mishahara ya watumishi; AfDB (**Dola za Marekani Milioni 73.45**) ikiwa ni mkopo na msaada na JICA (**Dola za Marekani Milioni 70.00**) ikiwa ni mkopo.

Mheshimiwa Spika, takwimu hizo zinaonesha kuwa sehemu kubwa ya gharama za mradi huo inategemewa kutoka kwa wahisani. Bajeti inayotengwa na Serikali kwa ajili ya programu hiyo, kiasi cha misamaha ya kodi kinachochangia kwenye mradi na mishahara ya watumishi kwa pamoja ni asilimia 7 tu kama inavyoonekana katika grafu.

Mheshimiwa Spika, Taarifa pia zilionesha maeneo makuu matatu (*components*) yatakayotekelezwa na Mradi huu. Maeneo hayo ni:-

- (i) Uzalishaji wa Chakula kuongezwa kwa kuwezesha upatikanaji wa mbegu bora zinazohimili mabadiliko ya Tabianchi;
- (ii) Ugharamiaji wa upatikanaji na uwezo wa kumudu gharama za mbolea;
- (iii) Mazingira wezeshi ya kiseru na uimarishaji wa Taasisi; na

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla wake, Mradi huu unatarajiwa kuwa na matokeo makuu matatu ambayo ni:-

- (i) Ongezeko la upatikanaji na uwezo wa kumudu gharama ya mbegu za Alizeti, Ngano na Mpunga ambazo ni stahimilivu kwa mabadiliko ya tabia nchi;
- (ii) Ongezeko la upatikanaji na uwezo wa kumudu gharama za mbolea kwa wakulima; na
- (iii) Ongezeko la uwekezaji wa sekta binafsi katika upatikanaji wa mbolea na mbegu bora kwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla Mradi wa TAISP unalenga kutoa ruzuku ya mbolea na mbegu bora za mazao ya ngano, alizeti na mpunga ili kumpunguzia mkulima gharama za uzalishaji na kuongeza tija na faida. Mradi pia unatarajia kunufaisha kaya 1,200,000 za wakulima wadogo (wenye wastani wa hekta 2) zenye jumla ya wakulima 4,800,000 wakiwemo asilimia 40 ya vijana na wanawake.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umeonesha kuwa mradi huu unaweza kuwanufaisha Watanzania 1,000 wakiwemo wazalishaji wadogo na wa kati wa mbegu, na wauzaji wa pembejeo za kilimo. Vilevile, mradi huu unaweza kuwasaidia vijana 10,000 wa kike na kiume wasio na ajira kupitia mnyororo wa thamani wa mazao husika.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zilionyesha kwamba, Mradi wa TAISP umefanikiwa kupitia kazi mbalimbali. Kwa mfano, katika Ukaguzi wa Maduka ya Mbegu kwa mwaka 2022/2023, maduka 454 ya mawakala wanaouza na kusambaza mbegu bora nchini katika Halmashauri za Wilaya 23 yalifanyiwa ukaguzi na uhakiki.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyoanza kupatikana katika utekelezaji wa Mradi wa TAISP, Kamati imebaini kuwa Mradi unakabiliwa na changamoto zifuatazo: -

- (i) Kutosajiliwa kwa baadhi ya wakulima kwenye mfumo ni miongoni mwa changamoto inayowakosesha wakulima uwezekano wa kupata mbolea za ruzuku. Hali hii inawapunguzia uwezekano wa kuongeza mavuno kwenye mazao.
- (ii) Mbolea kutokufika kwenye baadhi ya maeneo hususan vijijini. Kamati inaona changamoto hii inaweza kutatuliwa

kwa Serikali kuweka mikakati ya kufikisha mbolea kwenye maeneo mengi zaidi hususan vijijini ili wakulima wengi waweze kunufaika na mbolea hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na umuhimu wa Mradi huu wa Kuwezesha Upatikanaji wa Pembejeo za Kilimo Tanzania (*Tanzania Agricultural Inputs Support Project – TAISP*) ambao kwa sasa unahudumia mikoa 14 na Halmashauri 56 pekee nchini, ni rai ya Kamati kuwa, Serikali ione namna ya kupanua wigo wa utekelezaji wa Mradi huu mikoa mingi zaidi nchini kulingana na aina ya mazao yanayostawi ili kuongeza tija na kuwasaidia wakulima kunufaika na Mradi kiuchumi.

j) **Wakala wa Mbegu za Kilimo (Agriculture Seed Agency-ASA)**

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Mbegu za Kilimo (ASA) ulianzishwa chini ya Sheria ya Wakala za Serikali Namba 30 ya mwaka 1997 kama ilivyofanyiwa marekebisho mwaka 2009, na kuzinduliwa rasmi tarehe 23 Juni, 2006 ikiwa ni Taasisi ya Serikali inayoshirikiana na Sekta ya Umma na binafsi katika mfumo wa uzalishaji na usambazaji wa mbegu bora hapa nchini. Lengo kuu la kuanzishwa kwa ASA ni kuongeza uzalishaji na upatikanaji wa mbegu bora kwa wakulima kwa bei nafuu.

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Mbegu za Kilimo una majukumu makuu manne (4) ambayo ni kuongeza uzalishaji na usambazaji wa mbegu bora; kuhamasisha sekta binafsi kushiriki katika uzalishaji na usambazaji wa mbegu bora; kuhamasisha wakulima kutumia mbegu bora; na kushirikiana na vituo vya utafiti ili kuhakikisha mbegu mpya zinazalishwa na kusambazwa kwa wakulima.

Mheshimiwa Spika, Wakala katika utekelezaji wa majukumu yake, umepata mafanikio yafuatayo: -

- (i) Kuongeza idadi ya mashamba ya uzalishaji wa mbegu bora. Katika mwaka 2020/21 Wakala uliongeza mashamba manne yenye jumla ya hekta 5,586.8 ya Msungura (hekta 100), Mazizi (hekta 4.8), Namtumbo (hekta 3,580) Kilimi (hekta 1,102) na Luhafwe (hekta 800);
- (ii) Uzalishaji wa mbegu bora umeongezeka kutoka tani 3,033 mwaka 2020/21 hadi tani 3,502 mwaka 2022/23;
- (iii) Wakala umeongeza eneo la umwagiliaji kutoka hekta 400 kwa mwaka 2019/20 hadi kufikia hekta 1,400.5 mwaka 2022/23;
- (iv) Wakala umeweza kuongeza usimamizi wa mbegu, kuongeza usafi na ubora wa mbegu kwa kiasi kikubwa. Mwaka 20219/20 Wakala umeweza kujenga maabara ya upimaji wa mbegu (ASA Seed Quality Control Lab) ili kuimarisha zaidi ubora wa mbegu ndani ya Taasisi;
- (v) Wakala umeweza kuongeza mitambo ya uchakataji kutoka mitambo mitatu (3) kwa mwaka 2019/20 hadi kufikia mitambo saba (7) ya usafishaji na uchakataji wa mbegu kwa mwaka 2021/22;
- (vi) Wakala umeweza kuongeza zana na vifaa mbalimbali ambavyo ni muhimu katika uzalishaji wa mbegu ikiwemo magari na matrekta;
- (vii) Wakala umeweza kuongeza ushirikiano na sekta binafsi katika nyanja mbalimbali ikiwemo, kutumia mashamba ya Wakala katika uzalishaji wa mbegu hasusan Kampuni zinazomilikiwa na wazawa, kutumia mitambo ya Wakala

katika uchakataji wa mbegu na kubadilishana uzoefu katika uzalishaji wa mbegu;

(viii) Wakala umeongeza kiasi cha mbegu zinazozalishwa na kusambazwa kutoka tani 1,680 mwaka 2020/21 hadi tani 2,667 mwaka 2022/23. Aidha, Wakala umeongeza vituo vya mauzo ya mbegu kutoka vitano (5) mwaka 2020/21 hadi kufikia vituo 11 mwaka 2022/23;

(ix) Idadi ya mawakala imeongezeka kutoka mawakala 10 mwaka 2020/21 hadi kufikia mawakala 55 mwaka 2022/23;

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umebainisha kuwa pamoja na mfanikio yaliyopatikana, wakala unakabiliwa na changamoto ambazo kimsingi zinachelewesha kufikia malengo yaliyokusudiwa. Baadhi ya changamoto hizo ni:-

- (i) Mabadiliko ya tabianchi ambayo yameleta changamoto kwenye uzalishaji wa mbegu kama vile kubadilika kwa misimu ya mvua, mtawanyiko usio sawa wa mvua, milipuko ya visumbufu vya mazao, uharibifu wa miundombinu ya shamba pale mvua zinapozidi pamoja na kupotea kwa virutubisho ardhini;
- (ii) Upungufu wa watumishi ikilinganishwa na ongezeko la maeneo ya uzalishaji chini ya Wakala;
- (iii) Uhaba wa vitendea kama vile, magari na pikipiki kwa ajili ya kusimamia na kusambaza mbegu; na
- (iv) Uelewa mdogo wa matumizi ya mbegu hali inayochangia wakulima kutozalisha kwa tija.

Mheshimiwa Spika, Kwa ujumla, ukosefu wa bajeti ya kutosha ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo pamoja na mtiririko wa utolewaji wa fedha usioridhisha toka Hazina umeathiri utendaji

kazi wa Wakala. Aidha, utegemezi wa maji ya mvua kwa ajili ya umwagiliaji wa mashamba ya mbegu umesababisha uzalishaji kushuka kwa kiasi kikubwa. Vilevile, mashamba ya mbegu yanakabiliwa na uvamizi wa wananchi wanaoyazunguka kutokana na kukosekana kwa uzio na kuhatarisha usalama wa mbegu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua nia njema ya Serikali kuanzisha Wakala hii. Ni matarajio ya Kamati kwamba, Serikali itazingatia ushauri wa Kamati wa kuiwezesha Wakala hii kibajeti na fedha kupatikana kwa wakati ili kuleta tija iliyokusudiwa. Aidha, Serikali iiongezee uwezo TARI ifanye utafiti wa mbegu za msingi ambazo ASA itazalisha na kusambaza kwa wakulima.

2.2.3 Mafanikio na Changamoto katika Sekta ya Mifugo na Uvuvi

(a) Hali ya Sekta ya Uvuvi

Mheshimiwa Spika, Sekta ya Uvuvi inajumuisha shughuli za uvuvi katika maji ya asili na ukuzaji viumbe maji. Uvuvi wa maji asili hufanyika katika eneo la maji baridi, bahari na maeneo mengine ya maji yanayojumuisha maziwa madogo, mito na mabwawa. Eneo la bahari limegawanyika katika eneo la Maji ya Kitaifa (*Territorial Sea*) na lina ukubwa wa takribani kilometa za mraba 64,000, pamoja na eneo la Bahari Kuu (*Exclusive Economic Zone*) lenye ukubwa wa takribani kilometa za mraba 223,000.

Mheshimiwa Spika, Sera ya Uvuvi ya Mwaka 2015, Sheria za Uvuvi na Notisi ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Majukumu kwa Mawaziri ya mwezi Mei, 2021 kwa pamoja zinaiielekeza Wizara ya Mifugo na Uvuvi (Sekta ya Uvuvi) kutekeleza majukumu mengi ikiwemo yafuatayo: -

- (i) Kutayarisha, kufanya mapitio na kusimamia utekelezaji wa Sera, Sheria, Mipango na Mikakati ya kuendeleza Sekta ya Uvuvi;
- (ii) Kuimarisha usimamizi na ulinzi wa rasilimali za uvuvi na utunzaji wa mazingira;
- (iii) Kuboresha uthibiti wa ubora, usalama na viwango vya samaki na mazao ya uvuvi;
- (iv) kuendeleza na kuimarisha utafiti katika maeneo ya uvuvi, ikiwa ni pamoja na kutoa huduma za mafunzo na ugani;
- (v) Kuimarisha mfumo wa ukusanyaji, uchambuzi, uhifadhi na usambazaji wa takwimu za uvuvi;
- (vi) Kuendeleza na kusimamia miundombinu ya uvuvi na ukuzaji viumbe maji;
- (vii) Kuendeleza, kusimamia na kuhamasisha matumizi endelevu ya rasilimali za uvuvi na miundombinu yake;
- (viii) Kuimarisha ushirikishwaji wa jamii za wavuvi na wadau wengine katika kulinda, kusimamia na kuendeleza Sekta ya Uvuvi;
- (ix) Kuhamasisha uwekezaji katika Sekta ya Uvuvi na Kusimamia uendelezaji wa mazao yatókanayo na uvuvi; na
- (x) Kuimarisha ushirikiano na Taasisi za Kikanda na Kimataifa zinazosimamia Sekta ya Uvuvi hususan kwenye maeneo ya maji yanayomilikiwa kwa pamoja.

Mheshimiwa Spika, Kutokana na udadisi wa Kamati, ilibainika kuwa Sekta ya uvuvi inakabiliwa na changamoto, ikiwemo zifuatavo:-

- (i) Ushiriki mdogo wa wadau katika kudhibiti uvuvi na biashara haramu ya samaki na mazao ya uvuvi. Hali hii imesababisha kupungua kwa samaki katika bahari, maziwa na mito, uharibifu wa mazalia ya samaki na mazingira kwa ujumla;
- (ii) Upotevu wa mazao ya uvuvi baada ya kuvunwa (Post - Harvest Losses) unaokadiriwa kufikia asilimia 30 – 40 hususan katika maeneo ya vijijini;
- (iii) Uwekezaji mdogo katika uvuvi wa Bahari Kuu na usindikaji wa mazao ya uvuvi unaathiri mchango wa sekta katika Pato la Taifa;
- (iv) Uhaba wa maafisa ugani wa uvuvi ikilinganishwa na mahitaji ya wataalam hao katika Halmashauri; na
- (v) Uhaba wa vifaranga bora na vyakula vya samaki vyenye ubora.

Mheshimiwa Spika, Changamoto hizi katika Sekta ya Uvuvi zimekuwepo kwa muda mrefu sasa na zinaendelea kuzorotesha sekta na hivyo kuinyima fursa ya kuchangia kwa ukubwa katika Pato la Taifa. Ni rai ya Kamati kuwa Serikali ikamilishe uanzishwaji wa Mamlaka mpya za usimamizi wa utekelezaji wa Miradi chini ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi ambapo kwa upande wa Sekta ya Mifugo pamoja na mambo mengine, wahusike na kusimamia mabwawa ya mifugo, majosho, minada, malambo, visima n.k.; na kwa upande wa Sekta ya Uvuvi ianzishe Mamlaka itakayoratibu shughuli zote za uvuvi baharini, kwenye maziwa, mito na mabwawa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ina maoni kuwa upo umuhimu kwa Serikali kufanya mapitio ya tozo katika Sekta ya Uvuvi na kuona namna ya kuzipunguza au kuunganisha baadhi ya tozo. Msingi

wa maoni hayo ni kuwa, tozo hizo zimekuwa kero kubwa kwa wavuvi hali inayochangia utoroshaji wa mazao ya uvuvi (samaki) nje ya nchi na kuikosesha nchi fedha za kigeni.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kuwa uvuvi wa dagaa ni biashara inayotegemewa na wavuvi wengi na pia inachangia fedha za kigeni nchini, bado inasababisha uharibifu wa mazalia ya samaki hasa sangara na dagaa. Kwa jambo hili, Serikali inahitaji kuangalia namna bora ya kuvua dagaa bila kuathiri mazalia ya samaki.

(b) Hali ya Sekta ya Mifugo Nchini

Mheshimiwa Spika, Tanzania ni nchi ya pili kwa idadi ya ng'ombe Barani Afrika ikiwa na ng'ombe takribani milioni 36.6. Mifugo mingine iliyopo ni mbuzi milioni 26.6, kondoo milioni 9.1, kuku milioni 97.9, nguruwe milioni 3.7 na punda milioni 0.66.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zionesha kuwa, Sekta inachangia asilimia 7 katika Pato la Taifa na asilimia 27 ya Pato la Sekta ya Kilimo hasa kutokana na nyama ya ng'ombe (40%), maziwa (30%) na uzalishaji wa mbuzi, kondoo na kuku (30%). Asilimia 33 ya kaya 9,109,150 nchini zinajihusisha na kilimo na mifugo na 2% zinajihusisha na shughuli za ufugaji tu (*National Panel Survey Data 2020/21*).

Mheshimiwa Spika, Ili kukuza Sekta ya Mifugo nchini Wizara imefanikiwa kufanya yafuatayo: -

- (i) Ujenzi wa majosho 246 umekamilika kati ya majosho 257 katika Halmashauri;
- (ii) Ujenzi na ukarabati wa mabwawa 14 yaliyopangwa upo katika hatua mbalimbali za ujenzi;

- (iii) Ujenzi wa visima virefu 7 kwa ajili ya mifugo nao unaendelea na upo katika hatua mbalimbali za kukamilika, vikiwemo visima 6 vya NARCO kuimarisha upatikanaji wa maji na malisho kwenye Ranchi ya Kongwa;
- (iv) Kununua ng'ombe wazazi 2,160 kwa ajili ya NARCO (1,000) na LMUs (1,160) na madume 366 yaliyosambazwa kwa vikundi vya wafugaji;
- (v) Kuanzisha mashamba darasa 100 ya malisho katika Halmashauri;
- (vi) Vituo 10 vya kukusanya maziwa vilivyopangwa kujengwa vipo katika hatua mbalimbali za ujenzi;
- (vii) Vituo atamizi 8 vya BBT Mifugo vimeendelea na programu ya kuwafundisha vijana unenepeshaji wa ng'ombe;
- (viii) Vifaa shamba pamoja na mifugo vimenunuliwa ili kuimarisha NARCO, kuimarisha tafiti za mifugo kupitia TALIRI, pamoja na tafiti za chanjo kupitia TVLA; na
- (ix) Kuboresha Vyuo vya LITA na kuongeza idadi ya wataalam.

Mheshimiwa Spika, ili mafanikio halisi katika Sekta yaonekane, Kamati inaona kuna umuhimu wa kukamilisha mchakato wa mapitio ya Sera ya Mifugo ya Mwaka 2006 ili iweze kukidhi mahitaji ya sasa hasa yahusuyo mabadiliko ya teknolojia na mazingira.

Mheshimiwa Spika, Udadisi ulibainisha kuwa, katika kipindi cha miaka mitano (2018/2019 - 2022/2023) kazi ya udhibiti wa magonjwa ya mifugo imefanyika kama ifuatavyo:-

- (i) Magonjwa ya milipuko yamepungua kutoka matukio 5,203 hadi kufikia matukio 2,341. Uzalishaji wa chanjo umeongezeka kutoka dozi 55,555,750 hadi dozi 64,434,600;

- (ii) Milipuko ya magonjwa yatokayo kwa wanyama kwenda kwa binadamu yamepungua kutoka milipuko 5 mwaka 2018 hadi milipuko 2 mwaka 2023. Aidha, Serikali imeandaa na inatekeleza Mkakati wa Kudhibiti Ugonjwa wa Miguu na Midomo (FMD). Uchanjaji wa kuku wa kisasa umefikia asilimia 100 na uchanjaji kwa kuku wa kienyeji ni asilimia 40;
- (iii) Serikali imeandaa na kutekeleza Mkakati wa Kutokomeza Ugonjwa wa Kichaa cha Mbwa nchini kuanzia mwaka 2010 - 2030 ambapo takribani mbwa 827,238 wanachanjwa dhidi ya ugonjwa huo kila mwaka; na
- (iv) Kiwango cha vifo vya mifugo kimeshuka kutoka asilimia 72 ya vifo vyote vya mifugo mwaka 2020 hadi kufikia asilimia 52 mwaka 2022.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Serikali yalionesha kuwa, uboreshaji wa mbari za Mifugo umetekelezwa kwa kufanya yafuatayo:-

- (i) Nchi yetu ina mifugo mingi ambayo uzalishaji wake hauna tija ukilinganisha na mifugo iliyoboreshwa. Wizara inaendelea kukiimarisha Kituo cha Taifa cha Uhimilishaji (NAIC) kuzalisha mbegu za mifugo;
- (ii) Wizara inaendelea kununua madume ya ng'ombe na kuyagawa kwenye vikundi vya wafugaji kuboresha mifugo. Pia, Wizara inaendelea kuhamasisha wafugaji kufanya uhimilishaji ili kuboresha tija ya mifugo na
- (iii) Wizara inaendelea kuimarisha mashamba matano (5) ya mifugo ili kuzalisha mitamba kwa ajili ya kuwauzia wafugaji kwa ruzuku.

Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na Utekelezaji wa Programu ya BBT - Life & LGH kama ifuatavyo:-

- (i) Inalenga kuongeza fursa za ajira kwa vijana na wanawake na kuongeza malighafi kwa viwanda vya nyama nchini, mafunzo yanatolewa kwa vijana na wanawake 240 katika unenepeshaji wa mifugo. Vilevile, **shilingi 4,640,000,000.00** zimetumika kujenga miundombinu na kuwezesha kila mnufaika kununua ng'ombe 10;
- (ii) Mwaka 2023/2024 vinaanzishwa vituo vipya 8 vya BBT-Mifugo kwa ajili ya vijana 932 kunenepesha ng'ombe, mbuzi na kondoo; kuzalisha malisho na ufugaji bora wa mbuzi na kondoo;
- (iii) Hekta 7,800 zimetengwa katika ranchi za Kagoma, Kitengule, Usangu na Mkata zitakazotumika watakapomaliza muda wa mafunzo kwa vitendo; na
- (iv) Kwa kushirikiana na Digital Media Africa (DMA) na Master Card, BBT inaingia masoko ya kimtandao pia katika ranchi hizo inaanzishwa Livestock Guest Housing. Mfumo huu unapangisha mifugo kwa muda maalum na baada ya muda huo huondolewa kwa ajili ya uvunaji.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi ulionesha kuwepo kwa changamoto mbalimbali katika Mradi wa BBT. Changamoto hizo ni kama ifuatavyo:-

- (i) Uwepo wa soko la uhakika la ng'ombe wanaonene-peshwa;
- (ii) Uwepo wa malisho ya kutosha kutokana na uvamizi wa mara kwa mara wafugaji jirani na vituo atamizi kutokana na kutokuwepo kwa ulinzi wa uhakika pamoja na makazi ya vijana karibu na maeneo ya miradi;
- (iii) Baadhi ya vijana kuonesha weledi na ari ndogo ya kutekeleza mafunzo kwa vitendo. Hii imetokana na vijana

kuchaguliwa kwa kuzingatia sifa za elimu bila kuhusishwa na vijana hao kushiriki katika programu hii;

- (iv) Nakisi ya fedha kwa ajili ya kukidhi mahitaji ya uendeshaaji wa vituo. Ni asilimia 74 ya bajeti iliyotengwa kuendesha vituo ndiyo iliyopokelewa kutoka Hazina; na
- (v) Ongezeko la vijana wengi zaidi wanaoomba kujiunga na Programu ya BBT - LIFE kuliko uwezo wa vituo vilivyopo.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na nchi yetu kuwa na mifugo mingi bado Kamati haijaona tija na mchango mkubwa wa sekta hii katika pato la Taifa. Pamoja na mafanikio yaliyoelezwa, kuna haja ya kuanzisha viwanda vinavyotokana na mazao ya mifugo. Viwanda hivyo ni kama vile, viwanda vya Ngozi, nyama na maziwa ili kuongeza thamani ya mifugo hapa nchini.

Kamati pia ina maoni kuwa, Serikali inapaswa kuimarisha mfumo wa kuongeza mnyororo wa thamani wa mazao ya mifugo na kufanikisha uuzaji wa mazo hayo nje ya nchi. Kwa kufanya hivyo, thamani ya mazo hayo itaongezeka na nchi itapata fedha za kigeni kupitia rasilimali hizo.

(c) **Shirika la Uvuvi Tanzania - TAFICO**

Mheshimiwa Spika, TAFICO ilianzishwa kupitia Amri ya Rais (*Establishment Order*) ya mwaka 1974 chini ya Sheria ya Mashirika ya Umma Na. 17 ya mwaka 1969 na kuchapishwa katika Gazeti la Serikali Na. 58 la tarehe 01 Machi, 1974, Toleo la II. Lengo kuu la kuanzishwa kwa TAFICO lilikuwa ni kuendeleza uvuvi wa kibiashara na Sekta ya Uvuvi nchini.

Mheshimiwa Spika, Shirika hili linatekeleza majukumu muhimu katika kutoa huduma jumuishi za usaidizi wa maendeleo ya Sekta ya Uvuvi nchini kama ifuatavyo: -

- (i) Kukuza maendeleo ya Sekta ya Uvuvi nchini;
- (ii) Kufanya uvuvi, ufugaji wa samaki, kununua, kutafuta masoko, kuuza aina zote za samaki na mazao ya uvuvi ndani na nje ya nchi;
- (iii) Kushiriki katika kuhamasisha uanzishwaji na uendelezwaji wa maendeleo ya uvuvi wa kitaifa na kimataifa unaolenga kuendeleza Sekta ya Uvuvi na mazao yake;
- (iv) Kushiriki na kuhamasisha uanzishwaji wa viwanda vya uchakataji wa samaki, chakula cha samaki, vifaa vya uvuvi na kuongezwa thamani ya mazao ya uvuvi;
- (v) Kushiriki au kuanzisha ubunifu wowote wa kibiashara unaohusiana na Sekta ya Uvuvi; na
- (vi) Kuhamasisha au kuchangia katika utafiti wa masuala yanayohusiana na Sekta ya Uvuvi ikilenga kuongeza thamani ya soko la samaki na mazao ya uvuvi.

Mheshimiwa Spika, Katika utekelezaji wa majukumu yake, TAFICO imepata mafanikio yafuatayo:-

- (i) Mtambo wa kuzalisha barafu umenunuliwa, wenye uwezo wa kuzalisha tani 5 kwa siku pamoja na kengevuke ya kuendesha mtambo huo ikiwa ni nishati mbadala wakati wa uhaba;
- (ii) Taratibu za kumpata mkandarasi/mzabuni wa kukarabati miundombinu ya uzalishaji ya Shirika iliyopo Ras Mkwavi, Kigamboni, Dar es Salaam, zimekamilika na ukarabati ulitarajiwa kuanza mwezi Novemba, 2023;
- (iii) Kufikisha Mkongo wa Taifa wa mtandao katika Ofisi za TAFICO ambao umefanikisha kuwepo na mawasiliano

bora na kuliwezesha Shirika kujiunga na mifumo ya mtandao Serikalini;

- (iv) Tovuti ya Shirika <https://www.tafico.co.tz/> imeanzishwa ambapo wadau mbalimbali wamekuwa wakipata taarifa na pia kuwawezesha wadau wa sekta binafsi kuona fursa mbalimbali za uwekezaji; na
- (v) Shirika limefanya tathmini ya mali zake zilizopo katika Mkoa wa Dar Es Salaam zenye thamani ya Tshs. 108 Bilioni. Aidha, zoezi la uthamini wa mali za TAFICO zilizopo katika mikoa mingine ya Tanzania Bara bado linaendelea.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio yaliyopatikana TAFICO inakabiliwa na changamoto mbalimbali zinazokwamisha utekelezaji wa majukumu yake kama ifuatavyo: -

- (i) Vitendea kazi na miundombinu wezeshi ya uzalishaji ya TAFICO kutotosheleza mahitaji yaliyopo;
- (ii) Utegemezi wa fedha kutoka Mfuko Mkuu wa Serikali kunachelewesha utekelezaji wa majukumu ya Shirika kwa kuwa bado halijaanza uzalishaji; na
- (iii) Uwepo wa mabaki ya Meli ya MV Tawariq 1 kwenye eneo la TAFICO la RAS Mkwavi ambao unakwamisha kuanza kwa ukarabati wa Gati. Kutokuondolewa kwa mabaki ya Meli hii kunakwamisha TAFICO kufanya shughuli zake kwa ufanisi za kuongeza mapato ya Serikali kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi unaonesha kuwa, Serikali inahitaji kukamilisha zoezi la kuhamisha mabaki ya meli ya MV Tawariq 1 kwenye eneo la TAFICO la RAS Mkwavi. Kutokamilika

kwa zoezi hilo kunachelewesha ukarabati wa Gati na kukwamisha manufaa ya gati hilo.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Mtazamo na Maoni ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kutokana na Shughuli zilizotekelezwa na Kamati kwa mwaka 2023 Kamati ilibaini mambo mbalimbali kama yalivyoelezwa Sehemu ya Pili katika taarifa hii. Kutokana na matokeo hayo Kamati ina mtazamo na maoni ya Jumla kama ifuatavyo:-

- (i) Suala la baadhi ya Vituo vya Pamoja vya Mipakani kukosa mashine za Ukaguzi linahitaji kupatiwa ufumbuzi;
- (ii) Mfumuko wa bei nchini unaogusa bidhaa muhimu kwa maisha ya watu unahitaji mikakati madhubuti na ya muda mrefu ya Serikali ili kudhibiti madhara yake kwa wananchi na kwa uchumi wa nchi;
- (iii) Upungufu wa sukari nchini usipochukuliwa hatua madhubuti utaendelea kuathiri maisha ya wananchi kinyume na matarajio yao;
- (iv) Upungufu wa malighafi za uzalishaji wa mafuta ya kula unapaswa kushughulikiwa ili kusimamia Urari wa fedha za kigeni nchini na kudhibiti ongezeko la bei ya mafuta ya kula;
- (v) Upatikanaji na Matumizi ya viuatilifu nchini ni jambo linalostahili hatua madhubuti za Serikali ili kuimarisha usalama wa chakula, afya ya jamii na kukuza Pato la Taifa
- (vi) Changamoto ya uzalishaji wa mbegu nchini inaweza kutatuliwa kwa kuongeza uwezo wa Wakala wa Mbegu za Kilimo;
- (vii) Upungufu wa mbolea nchini hauna budi kukabiliwa kwa juhudi za Serikali na kwa ushirikiano na Sekta binafsi;
- (viii) Tija ndogo ya Sekta ndogo ya umwagiliaji inayotokana na miundombinu duni na wataalamu wachache ni vyema

ikatatuliwa na serikali ili kuongeza uzalishaji katika Sekta ya Kilimo;

- (ix) Tija, Ufanisi na Manufaa ya Ushirika nchini vinaweza kuimarika kwa kufanya maboresho ya Sheria na Sera zinazosimamia masuala ya Ushirika;
- (x) Hasara inayosababishwa na Wakandarasi na Washauri Elekezi wenye uwezo mdogo inapaswa kuepukwa kwa kuzingatia taratibu stahiki za upatikanaji wa wataalamu na Washauri Elekezi;
- (xi) Changamoto ya kuchelewa kwa mbolea katika baadhi ya maeneo nchini au kutokufika kabisa kwa mbolea kwa maeneo mengine ya nchi na tofauti ya bei ya mbolea kwa wakulima wa nchi moja katika maeneo tofauti si jambo jema na linahitaji ufumbuzi;
- (xii) Malalamiko ya wananchi kuhusu Sekta ya Uvuvi yanayotokana na hatua za Serikali kudhibiti uvuvi usiozingatia uendelevu yanastahili kufanyiwa kazi ikiwemo kujenga ufahamu kuhusu ufugaji wa samaki na kushughulikia kero na usumbufu wa tozo mbalimbali kwa shughuli za uvuvi;
- (xiii) Suala la ukuzaji wa mnyororo wa thamani ya mazao ya mifugo lisipofanyiwa kazi inavyostahili maisha ya wafugaji yataendelea kuwa duni, mchango wa Sekta ya mifugo utaendelea kuwa mdogo.
- (xiv) Sera, Sheria na Kanuni zinazotumika katika Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo, zisipofanyiwa mapitio zitaendelea kuweka misimamo iliyopitwa na wakati, kuweka masharti yasiyoendana na hali halisi na kuweka taratibu zisizikidhi mahitaji. Aidha, Sera, Sheria na Kanuni hizo za kila Sekta zisipofungamanishwa na miongozo, masharti na taratibu za

Sekta nyingine kati ya hizo zitakosesha manufaa ya kiuchumi ya Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo na Uvuvi.

3.2 Mapendekezo

3.2.1 Vituo vya Pamoja vya Mipakani (OSBP) Kukosa mashine za Ukaguzi

KWA KUWA, Mashine za ukaguzi (**scanner machines**) ni muhimu katika vituo vya pamoja vya mipakani, lakini vituo vingi ninakabiliwa na changamoto ya ukosefu wa mashine hizo,

NA KWA KUWA, Changamoto hiyo inapunguza tija kutokana na kusababisha,

- (i) Ugumu katika kudhibiti bidhaa zinazolingia nchini;
- (ii) Ongezeko la gharama na muda wa ukaguzi.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, katika mwaka wa fedha 2024/2025, Serikali ianze kutenga bajeti ya kununua mashine hizo na kuzisambaza katika vituo vya mipakani.

3.2.2 Mfumuko wa Bei Nchini

KWA KUWA, Mfumuko wa bei unaoendelea kwa sehemu kubwa unagusa bidhaa muhimu, zikiwemo bidhaa za chakula kama vile sukari, ngano, mchele, mahindi, maharage na vitoweo (nyama, Samaki),

NA KWA KUWA, Bidhaa muhimu kwa maisha ya watu zinapoguswa na mfumuko wa bei zinagharimu maisha ya mtu mmoja mmoja, jamii, uchumi wa taifa na ustawi wa watu kwa ujumla,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali ifanye tathmini ya hali ya mfumko wa bei nchini na kuchukua hatua za haraka ili kupunguza madhara yake katika uchumi na maisha ya watu; na
- (ii) Serikali iweke mikakati ya muda mrefu ya kuzuia Mfumko wa bei na kudhibiti madhara yake.

3.2.3 Upungufu wa Sukari nchini

KWA KUWA, Hali ya Jumla ya upatikanaji wa sukari inaonesha upungufu mkubwa wa bidhaa hiyo katika baadhi ya maeneo nchini,

NA KWA KUWA, Upungufu huo unasababisha kupanda kwa bei ya sukari, jambo ambalo: -

- (i) Linaathiri uzalishaji katika viwanda vinavyotumia bidhaa za sukari ikiwa ni sehemu ya malighafi; na
- (ii) Linapunguza uwezo wa wananchi walio wengi kumudu ununuzi wa sukari kwa matumizi yao ya kila siku,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ichukue hatua haraka, madhubuti na za kudumu kuhakikisha upatikanaji wa sukari ili kukidhi mahitaji.

3.2.4 Upungufu wa Malighafi za Uzalishaji wa Mafuta ya Kula Nchini

KWA KUWA, Uhaba wa malighafi kwa ajili ya uzalishaji wa mafuta ya chakula umechangia uzalishaji wa kiasi cha tani 205,000 ambacho ni kidogo ikilighanishwa na mahitaji halisi ya tani 570,000 kwa mwaka,

NA KWA KUWA, Upungufu huo wa mafuta unaotokana na uhaba wa malighafi, unachangia ongezeko la matumizi ya fedha za kigeni kwa kuagiza mafuta kutoka nje na hivyo kusababisha athari katika Urari wa Fedha za Kigeni

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba Serikali -

- (i) longeze juhudi za kuimarisha miundombinu ya umwagiliaji katika mashamba ya mbegu ya ASA ili kuongeza upatikanaji wa alizeti ambazo ni malighafi muhimu;
- (ii) longeze ruzuku ya mbegu bora za alizeti kwa wakulima wengi zaidi ili kuhamasisha uzalishaji wa zao hilo; na
- (iii) lhamasishe Sekta Binafsi kuwekeza katika kilimo cha malighafi nchini ili kupunguza utegemezi wa mafuta kutoka nje ya nchi.

3.2.5 Upungufu wa Viuatilifu Nchini

KWA KUWA, Upungufu wa viuatilifu nchini unaathiri uzalishaji wa chakula na Afya ya Jamii,

NA KWA KUWA, Juhudi za kukabiliana na upungufu huo zinaathiri uchumi wa nchi kutokana na: -

- (i) ongezeko la matumizi ya fedha za kigeni unaotokana na kuagiza viuatilifu kutoka nje ya nchi kwa lengo la kupunguza uhaba,
- (ii) kuvurugika kwa uwiano wa biashara ya kigeni (*Balance of trade*) na uwiano wa malipo ya fedha za kigeni (*Balance of Payment*) kwa sababu ya kupungua kwa mauzo ya bidhaa nje ya nchi ikilinganishwa na ununuzi wa viuatilifu kutoka nje ya nchi,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali: -

- (i) Ijenge viwanda vya kutengeneza viuatilifu nchini ili kupunguza utegemezi wa viuatilifu toka nje ya nchi;
- (ii) Iweke utaratibu mzuri wa kudhibiti matumizi ya dawa katika uzalishaji wa mazao ya vyakula ili kusimamia usalama wa chakula inavyostahili;

- (iii) longeze na kuimarisha mafunzo ya mara kwa mara kwa Maafisa Kilimo ili kuboresha ufanisi wa huduma wanazozitoa;
- (iv) lendelea kuwatumia Maafisa Kilimo kwa ajili ya kuwaelimisha wakulima juu ya umuhimu wa kutumia viuatilifu; na
- (v) Itumie ndege zisizo na rubani ili kumwaga dawa za kuua wadudu waharibifu na magugu vamizi inapobidi.

3.2.6 Athari za Changamoto ya Wakala wa Mbegu za Kilimo – ASA katika Uzalishaji wa Mbegu

KWA KUWA, Wakala wa Mbegu za Kilimo inakabiliwa na changamoto za kiuendeshaaji kama vile -

- (i) Maeneo yake kuvamiwa;
- (ii) Mtaji mdogo wa uzalishaji;
- (iii) Kutopata fedha kwa wakati; na
- (iv) Upungufu wa vitendea kazi na nyingine,

NA KWA KUWA, Changamoto hizo zinaathiri -

- (i) Uwezo wa Wakala kuzalisha mbegu bora; na
- (ii) Upatikanaji wa mbegu bora kwa wakati,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba Serikali: -

- (i) Iweke mikakati ya kujenga uzio katika mashamba ya mbegu yanayomilikiwa na ASA ili kuzuia uharibufu unaoweza kutokea;
- (ii) Iwezeshe Wakala wa Mbegu kununua ardhi na kuimiliki kisheria ili kuepuka migogoro ya ardhi na wananchi wanaozunguka mashamba hayo;

- (iii) Iweke mikakati ya kushirikiana na Sekta binafsi katika uzalishaji wa mbegu, ili kuongeza uzalishaji na kuimarisha upatikanaji wa mbegu zinazozalishwa nchini;
- (iv) liwezeshe Wakala kuzalisha mbegu ipasavyo na kuzifikisha kwa wakulima kwa wakati;
- (v) lipatie Wakala wa Mbegu vitendea kazi vya kutosha ikiwemo magari na pikipiki kwa ajili ya kusimamia na kusambaza mbegu ili kupunguza gharama za kukodi malori kwa ajili ya usambazaji wa mbegu; na
- (vi) liwezeshe na kusimamia utoaji wa elimu kuhusu matumizi ya mbegu bora ili kuwasaidia wakulima wenye uelewa mdogo wa matumizi ya mbegu bora.

3.2.7 Upungufu wa Mbolea Kutokana na kuwepo kwa kiwanda Kimoja Nchini

KWA KUWA, mbolea inayozalishwa nchini haikidhi mahitaji halisi ya tani 1,000,000 za mbolea kwa mwaka;

NA KWA KUWA, Hali hiyo inachangia utegemezi wa mbolea inayonunuliwa kutoka nje ya nchi jambo ambalo: -

- (i) Linaongeza matumizi ya fedha za kigeni na kuathiri uwezo wa uchumi wa nchi; na katika fedha za kigeni; na
- (ii) Linaongeza gharama kutokana na kuagiza mbolea kutoka nje ya nchi,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali iweke mikakati ya kuanzisha viwanda vya mbolea nchini pamoja na kuboresha uzalishaji kwenye viwanda vilivyopo ili kukidhi mahitaji ya mbolea nchini; na
- (ii) Ihamasishe na kuhimiza sekta binafsi kuwekeza katika ujenzi wa viwanda vyambolea nchini.

3.2.8 Mchango mdogo wa tasnia ya umwagiliaji katika sekta ya Kilimo

KWA KUWA, Tasnia ya umwagiliaji imebainika kuwa na mchango mdogo katika sekta ya Kilimo kutokana na:-

- (i) Ufinyu wa Bajeti na ucheleweshaji wa fedha kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji;
- (ii) Idadi ndogo ya wataalamu wa umwagiliaji katika ngazi ya Wilaya; na
- (iii) Upungufu wa mitambo na magari ya umwagiliaji,

NA KWA KUWA, Changamoto hizo zinakwamisha tija iliyokusudiwa na kusababisha uzalishaji mdogo wa sekta ya kilimo,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- (i) Serikali iongeze fedha za ujenzi wa miundombinu ya umwagiliaji ili kuongeza uzalishaji. Aidha, fedha zilizotengwa zitolewe kwa wakati;
- (ii) Serikali iajiri Wataalam wa umwagiliaji katika ngazi ya Wilaya ili kuimarisha usimamizi wa miradi ya umwagiliaji;
- (iii) Serikali inunue mitambo na magari kwa ajili ya shughuli za umwagiliaji.

3.2.9 Upungufu katika Mfumo wa Kisheria wa Masuala ya Ushirika Nchini

KWA KUWA, Mfumo wa Kisheria wa uendeshaji wa masuala ya ushirika nchini unategemea Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya Mwaka 2013 na Kanuni zake na kwamba Sheria ya huduma ndogo za fedha ya mwaka 2008 na Kanuni zake zimeonekana kuwa na upungufu,

NA KWA KUWA, upungufu wa Sheria na Kanuni hizo umedhoofisha utaratibu na usimamizi wa dhana ya ushirika nchini,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali: -

- (i) Ikamilishe mchakato wa mapitio ya Sheria ya Vyama vya Ushirika Na.6 ya mwaka 2013 ili kupendekeza maboresho katika mfumo wa Sheria; na
- (ii) Iharakishe mchakato wa kuboresha Sera ya Ushirika ya mwaka 2002 ili kubainisha masuala ya kisera (*policy issues*) yanayohitaji matamko ya kisera (*Policy statement*).

3.2.10 Changamoto za Wakandarasi na Wataalamu Elekezi

KWA KUWA, utaratibu wa kuwatumia wakandarasi na Wataalamu Elekezi katika utekelezaji wa miradi unalenga kufanikisha miradi hiyo kwa namna ilivyokusudiwa,

NA KWA KUWA, Wakandarasi na Wataalamu Elekezi wasiokidhi vigezo ikiwemo uwezo mdogo wa kifedha wanachelewesha miradi na kuathiri ubora kutokana na kutokuwa na fedha jambo ambalo: -

- (i) Linasababisha ongezeko la gharama kutokana na kuchukua muda mrefu;
- (ii) Linachelewesha upatikanaji wa tija ya mradi tofauti na malengo yaliyowekwa;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba Serikali: -

- (i) Isimamie utaratibu wa kujiridhisha kabla ya kukabidhi mradi kwa Wakandarasi ili kuepuka uwezekano wa Wakandarasi wasio na uwezo kupewa kazi na kusababisha hasara na usumbufu usio wa lazima; na

- (ii) Iweke Wataalam Elekezi wenye uwezo wa kutekeleza majukumu yao kwa ufasaha na kwa wakati ili kupata tija iliyokusudiwa na kufikia ustawi wa wananchi.

3.2.11 Tija ndogo na Ufanisi Usiokidhi wa Kampuni ya Mbolea – TFC

KWA KUWA, Kampuni ya Mbolea Tanzania ilianzishwa kwa ajili ya usambazaji wa pembejeo za kilimo ikiwemo mbolea na viuatilifu ili kuleta utulivu wa bei za pembejeo nchini lakini azma hiyo inakwama kutokana na:-

- (i) Changamoto za kiuendeshaji zinazotokana na mfumo wa ununuzi katika Sekta ya Umma ikilinganishwa na urahisi wa ununuzi katika Sekta Binafsi; na
- (ii) Ukosefu wa vitendea kazi kwa ajili ya usambazaji wa pembejeo;

NA KWA KUWA, Changamoto hizo zinakwamisha ufanisi katika Sekta ya Kilimo kwa sababu ya kuchelewa kwa mbolea kuwafikia wakulima katika baadhi ya maeneo;

- (i) Kutokufika kabisa kwa mbolea na pembejeo katika baadhi ya maeneo ya nchi; na
- (ii) Tofauti ya bei za pembejeo katika maeneo mbalimbali nchini;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba Serikali -

- (i) Ifanye mapitio ya taratibu za ununuzi wa umma (Public Procurement) ili kuona namna ya kuiruhusu TFC kumudu mazingira ya ushindani katika soko la mbolea;
- (ii) Lipatie TFC zana na vitendea kazi kwa ajili ya uendeshaji ikiwemo usambazaji wa mbolea;
- (iii) Ihakikishe mbolea inayosambazwa inaendana na jiografia na hali halisi ya udongo wa maeneo yanayohusika;

- (iv) lendelee kuzingatia ushauri wa kuwa na vifungashio vya ujazo tofauti tofauti vya mbolea kwa lengo la kuwafikia wakulima wa ngazi zote;

3.2.12 Changamoto za Uvuvi na Ufugaji wa Samaki

KWA KUWA, Sekta ya Uvuvi inalalamikiwa kwa –

- (i) Kuhimiza matumizi ya vizimba vya samaki ambayo yana tija ndogo kutokana na ufahamu duni wa wananchi;
- (ii) Kuwa na tozo za aina mbalimbali ambazo ni kero kwa wavuvi inayochangiwa na mfumo utozaji wake; na
- (iii) Kuzuia shughuli za uvuvi baadhi ya wakati kwa lengo la kukabiliana na athari za uvuvi haramu na uvuvi usiozingatia uendeleu wa mazalia ya samaki,

NA KWA KUWA, Mambo hayo yanahusishwa na kupungua kwa upatikanaji wa Samaki ambao pia unasababishwa na: –

- (i) Kukosekana kwa nyenzo madhubuti za uvuvi katika bahari, mito, mabwawa na maziwa nchini,
- (ii) ufugaji wa samaki kushindwa kuongeza samaki katika soko kwa sababu ya uelewa mdogo wa wananchi walio wengi kuhusu ufugaji wa samaki kibiashara,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali itoe elimu kwa wavuvi kuhusu dhana na umuhimu wa uvuvi bora na jinsi ya kukabiliana na madhara ya uvuvi unaoathiri mazalia ya Samaki;
- (ii) Shughuli za ufugaji wa samaki kwa njia ya vizimba zihimizwe na kuhamasishwa sambamba na kuboresha huduma za ughani katika ufugaji wa samaki;
- (iii) Udhibiti wa uvuvi haramu uendelee kufanyika kwa namna inayozingatia Sheria, Kanuni na Taratibu sambamba na

kutoa elimu kwa umma kuhusu umuhimu wa kudhibiti shughuli za uvuvi;

- (iv) Tafiti zinazohusu ufugaji wa samaki ziendeele kufanyika na matokeo yake yatumike kutatua changamoto za ufugaji wa samaki; na
- (v) Serikali ifanye mapitio na kuunganisha au kuondoa baadhi ya tozo katika sekta ya uvuvi ili kupunguza usumbufu kwa wavuvi.

3.2.13 Usimamizi Hafifu wa Utekelezaji wa Miradi ya Uvuvi

KWA KUWA, Miradi mingi ya uvuvi chini ya Wizara ya Mifugo na Uvuvi, inaanzishwa ili kuongeza tija katika Sekta ya ndogo ya uvuvi, lakini haifanikiwi kutokana na kutokamilishwa,

NA KWA KUWA, Kutokamilika kwa miradi hiyo kunakosesha manufaa ya miradi kwa shughuli za uvuvi,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ikamilishe uanzishwaji wa Mamlaka ya Usimamizi Shughuli za Uvuvi.

3.2.14 Mchango Mdogo wa Sekta ya Mifugo

KWA KUWA, Idadi kubwa ya mifugo nchini haichangii ipasavyo katika pato la Taifa kutokana na kukosekana kwa uongezaji wa thamani katika mnyororo wa mazao ya mifugo nchini,

NA KWA KUWA, hali hiyo inatokana na kutokuwa na chombo mahsusi cha kusimamia sekta ya mifugo nchini jambo linalosababisha maisha ya wafugaji kuendelea kuwa duni na mchango hafifu wa Sekta katika uchumi wa nchi licha ya idadi ya jumla ya mifugo nchini kuwa kubwa,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali-

- i) Iweke mkakati madhubuti ili kuiwezesha Sekta hii kuchangia ipasavyo katika pato la taifa na kuwawezesha wafugaji kunufaika na rasilimali hizi; na
- ii) Ikamilishe uanzishwaji wa Mamlaka mahsusi ya kusimamia sekta ya Mifugo nchini;

3.2.15 Sera, Sheria na Kanuni katika Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo, Mifugo na Uvuvi

KWA KUWA, Sera hutoa msimamo na mwongozo, Sheria huweka masharti ya utekelezaji na Kanuni hubainisha taratibu za kufuatwa. Hata hivyo, Sera, Sheria na Kanuni katika Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo, Mifugo na Uvuvi: -

- (i) Zimepitwa na wakati na zinakinzana hivyo kutofautiana na misimamo inayotakiwa, masharti yanayostahili na taratibu zinazopaswa kufuatwa; na
- (ii) Zimekosa mfungamano (*alignment*) na kusababisha shughuli za sekta hizi kutosaidiana na wakati mwingine masharti ya sekta moja kukinzana na stahili za shughuli ya sekta nyingine.

NA KWA KUWA, hali hiyo haisaidii uchumi wa nchi wala maisha ya wananchi wanaojishughulikisha katika Sekta hizo na haiendani na kasi ya mabadiliko ya teknolojia ya sasa;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba: -

- (i) Serikali ikamilishe mapitio ya Sera, Sheria na Kanuni ili kuendana na wakati;
- (ii) Serikali iwianishe Sera, Sheria na Kanuni za Sekta za Viwanda, Biashara, Kilimo, Mifugo na Uvuvi ili kuongeza manufaa ya kiuchumi yatokanayo na Sekta hizo.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO NA KUFUNGA HOJA

4.1 Hitimisho

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya kipekee napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha Taarifa hii mbele ya Bunge lako. Mafanikio ya Kamati ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo katika kutekeleza Shughuli zake kwa kipindi cha Februari 2023 hadi Januari, 2024 yametokana na juhudi, weledi pamoja na umahiri mkubwa wa Wajumbe katika kushiriki na kutoa maoni yenye tija wakati wote ambapo Kamati imekuwa ikiisimamia Serikali. Ni wazi kwamba, ufanisi wa utendaji wa Kamati hii, unatokana zaidi na Ofisi yako kuwajengea uwezo Wabunge na kuwapa msaada stahiki wa kitaalam na kiushauri wakati wote. Kwa heshima kubwa ningependa kuwataja majina yao. Hata hivyo, kutokana na ufinyu wa muda naomba majina yao yaingizwe kwenye Kumbukumbu Rasmi za Bunge (Hansard). Majina hayo ni haya yafuatayo: -

1. Mhe. Deodatus Mwanyika, Mb, - Mwenyekiti
2. Mhe. Mariam Mzuzuri, Mb, Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Job Yustino Ndugai, Mb,
4. Mhe. Salma Rashid Kikwete, Mb
5. Mhe. Prof. Sospeter M. Muhongo, Mb
6. Mhe Dkt. Christine Ishengoma, Mb
7. Mhe. Khadija Hassan Aboud, Mb
8. Mhe. Kunti Yusuph Majala, Mb
9. Mhe. Tauhida Cassian Galos, Mb
10. Mhe. Dr. Medad Kalemani, Mb

11. Mhe. Antipas Zeno Mgungusi, Mb
12. Mhe. Daud Silanga Njalu, Mb
13. Mhe. Eng. Ezra John Chiwelesa, Mb
14. Mhe. Francis Isack Mtinga, Mb
15. Mhe. Lucy John Sabu, Mb
16. Mhe. Ng'wasi Damas Kamani, Mb
17. Mhe. Prof. Patrick Alois Ndakidemi, Mb
18. Mhe. Abdulaziz Mohamed Abood, Mb
19. Mhe. Janejelly James Ntate, Mb
20. Mhe. Yustina Arcadius Rahhi, Mb
21. Mhe. Toufiq Salim Turkey, Mb
22. Mhe. Atupele Fredy Mwakibete, Mb
23. Mhe. Pauline Philipo Gekul, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua nafasi hii kuwashukuru Waziri wa Viwanda na Biashara Mhe. Dkt. Ashatu Kachwamba Kijaji (Mb), na Naibu wake Mhe. Exaud Silaoneka Kigahe, (Mb), Waziri wa Kilimo Mhe. Hussein Mohamed Bashe (Mb) na Naibu wake Mhe. David Ernest Silinde, (Mb), Waziri wa Mifugo na Uvuvi Mhe. Abdallah Hamis Ulega na Naibu Waziri wake Mhe. Alexander Pastory Mnyeti, Mb, Makatibu Wakuu, Naibu Makatibu Wakuu pamoja na watendaji wote wa Wizara hizo kwa ushirikiano waliouonesha katika kipindi chote ambacho Kamati imekuwa ikitekeleza majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini siyo kwa umuhimu, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge – Ndg. Nenelewa Joyce Mwihambi, ndc, kwa kuwaongoza vyema watumishi wa Ofisi ya Bunge katika uratibu na usimamizi wa shughuli za Kamati na Bunge kwa ujumla hadi kukamilika kwa taarifa hii.

4.1 Hoja

Mheshimiwa Spika, Baada ya kueleza shughuli zilizotekelezwa na Kamati, uchambuzi wa matokeo ya utekelezaji shughuli hizo, na pia maoni na mapendekezo ya Kamati, sasa naomba kutoa hoja:

Kwamba, Bunge sasa lipokee, kujadili na hatimaye kuikubali Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Viwanda, Biashara, Kilimo na Mifugo pamoja na maoni na mapendekezo yaliyomo katika taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

Deodatus Philip Mwanyika, Mb

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA VIWANDA, BIASHARA, KILIMO NA MIFUGO**

12 Februari, 2024